

TG VAGEVUUR,
KOEN BOESMAN

,ROSA.

DE NIEUWE TONEELBIBLIOTHEEK

De Nieuwe Toneelbibliotheek, Tekst #604
© 2020, tg Vagevuur, Koen Boesman
Eerste druk 2020

isbn 978-94-6076-604-6
nur 307

Niets uit deze uitgave mag worden opgevoerd of verveelvoudigd zonder schriftelijke toestemming van de schrijver en De Nieuwe Toneelbibliotheek

No part of this book may be reproduced in any way without written permission from the writer and De Nieuwe Toneelbibliotheek

De Nieuwe Toneelbibliotheek bestaat uit
Mara Aronson
Connie Nijman
Ditte Pelgrom
Redacteur
Ricky Schouten

Typografie en basis lay-out
Connie Nijman
Printwerk
Hollandridderkerk, Ridderkerk

info@denieuwetoneelbibliotheek.nl
Postadres
De Nieuwe Toneelbibliotheek
Willem Beukelsstraat 42
1097 ct Amsterdam

,Rosa. is online te bestellen op:
www.denieuwetoneelbibliotheek.nl

Personages

Rosa Luxemburg
Mathilde Jacob
Klara Zetkin
Leo Jogiches
Hans Diefenbach
Karl Liebknecht

Stemmen in Rosa's hoofd, zoals daar zijn:

Haar moeder
Haar zus
Een soldaat
Nog een soldaat
Een derde soldaat
Een militant
De vorige spreker
Heren met baarden
Rechters met pruiken
Griffiers
Een aanklager
Een lijkschouwer
Vriendinnen
Twee kinderen
Een bewaker
De massa
De mannen in het café
De decaan
Een gevangene
De kameraden
De vorige spreker
Een man
Heer Lubeck
Enzovoort

proloog

Rosa schrijft:

Berlijn, 30 maart 1917

Liefste Hans,

Heb je weleens in de tuin, op de eerste vorstige herfstochtend, zo'n hommeltje gevonden, die helemaal stijf als de dood op haar rug in het gras ligt, de pootjes ingetrokken en haar pels met ijs... met bevroren dauw... met rijp bedekt. Wanneer de zon haar verwarmt, beginnen de pootjes zich langzaam te strekken. Dan wentelt het lijfje zich om en stijgt zij uiteindelijk onwennig op. Ik hou ervan om zo'n bevroren hommeltje met mijn warme adem tot leven te wekken. Ik smeed dat de zon mij ook uit mijn doodskist op komt wekken. Intussen vecht ik tegen de duivel in mijn binnenste en de duivels daarbuiten – met de inktpot.

Een gewerschot klinkt.

eerste bedrijf

Rosa valt.

rosa Waar ben ik?

Ik val.

Het is donker.

Het is koud.

Boven mij een brug.

Onder mij: water.

Een bakstenen brug.

IJskoud water.

Het is 15 januari 1919.

Het sneeuwt.

Een sneeuwstorm

Schneesturm

Tempête de neige

Sonnenfinsternis

Éclipse solaire

Zacminie slonca

Burza sniezna

Nee. Niet eens. Dat zou te teatraal zijn.

Wat dikke vuile druppels druipen van de boord van de brug.

Ze trekken zich traag los en vallen dan. Dead straight. Absolut gerade.

Kaarsrecht.

Plons.

een vriendin Ge valt, Rosa. Hou u vast.

Ik ken die brug.

Dat is de brug over het Landwehrkanal.

Ik heb er zo vaak gewandeld.

Tiergarten.

De bevers aan de ene kant. De wilde berggeit aan de andere.

rosa BERLIJN.

Ik ben in Berlijn.

Ik ben Rosa.

Ik val.

een vriendin Ge valt, Rosa. Hou u vast.

haar moeder Rosalia! Hou je vast aan de takken van de bomen.

rosa Er zijn geen bomen, mama. Najdrozsza Matka – liefste mama. Er is alleen maar baksteen.

een vriendin Pak u dan vast aan de bakstenen.

rosa Ik kan er niet aan. Ik kan niet bewegen. Hoe lang voor ik het water raak? Vier meter... Drie en een half.

haar moeder Je valt, Rosa. Hou je vast!

een vriendin Ge valt, Rosa. Ge valt. Hou u vast.

rosa Drie hoofden boven mij. Mannen. Er staan drie mannen. Boven op die bakstenen brug. Ze kijken naar mij.

een vriendin Pak u dan vast aan die mannen.

rosa Ze lachen. Eén veegt een bloedvlek van zijn Luger. Eén steekt een sigaret op. Eén kijkt al niet meer. Hij zet zijn helm af en wandelt weg.

een vriendin Ge valt, Rosa. Ge valt.

rosa Ik val.

Wacht.

Hoe kwam ik hier?

Een open legerjeep.

Daarvoor.

Een rit door het donker. Drie mannen. Soldaten. Ik lig op de achterbank. Ze lachen en praten gesmoord en opgewonden.

een soldaat Het Landwehrkanal.

rosa ...zegt er één.

een soldaat De oude brug in het midden van de Tiergarten. Haast u.
rosa ...zegt er één.

Daarvoor.

Auw. Mijn achterhoofd.
Het doet zeer.

Daarvoor.

Een klop op mijn achterhoofd.
Iets hard.
Mijn handtas blijft achter op de trappen.
En één schoen.
Die zwarte met een hak.

Daarvoor.

Ik zit vastgebonden op een stoel. In een kamer.
Een boek van Faust ligt in een hoek op de grond.
In het hotel. Hotel Eden. Tiergarten.
Ik ben niet alleen.
Leo?
Nee. Die niet.
Hans? Dat kan niet. Die is al dood.
Sssht.

Karl. Hij was bij mij toen ze ons kwamen halen.
Waar zit Karl? Karl, mijn kameraad.
Wat hebben ze met hem gedaan?
Karl!
Daarvoor.

Nog een rit. Scheurend door de straten van Berlijn.
Karl en ik. Met touwen rond onze handen op de achterbank.
Langs de haastig weggeduwde barricades.

Rode vlaggen hangen gescheurd aan lantaarnpalen.
Hier en daar smeult nog een stapel papier.
Pakken papier. Rollen papier. De Rote Fahne.
Rood. Rode Rosa.
Er hangt nog wat bloed aan de kinderkoppen.
Revolutie.

een vriendin Hou u vast, Rosa, straks valt ge nog uit de auto.
rosa Maar ik val al.
een vriendin Ze rijden te hard. Straks knallen ze nog ergens tegenaan.
een vriendin Roep, Rosa. Roept op uw kameraden. Waar zijn ze nu? De
roden, de strijders, de schrijvers, de denkers?
rosa Ik roep! Maar er komt geen geluid uit mijn mond.
een vriendin De kameraden zijn dood.
een vriendin Roept op de revolutie!
een vriendin De revolutie is ook dood.
rosa De revolutie sterft nooit! Ze was, ze is en ze zal zijn!
kameraden Maar we zijn allemaal dood. Alle kameraden zijn dood. We
zijn al bijna verteerd. Wij zijn al bijna vergeten. Kom bij ons Rosa. Er is
nog plaats. Hier naast Leo. En Karl. En Hans, die ligt wat verderop.
rosa En een lege kist voor mij. Ik lig straks nog zes maanden in het
kanaal.
kameraden U zijn ze ook vergeten.
rosa Nee!
Ik schrijf: boeken, pamfletten, kranten vol.
haar moeder Je valt, Rosa. Je valt. Hou je vast.
rosa Ik val.
Wacht.
Waar ben ik? Het is 15 januari 1919. Een bakstenen brug. Hotel Eden.
Een rit in een jeep.

Daarvoor!

Alles vertraagt.

Trappen.

Houten trappen, ze kraken onder zware laarzen.
Mannheimer Strasse 27. Berlijn Südende.
Ze komen mij halen.
Bruut zwaait de witte dubbele deur van de inkom open.
In de glazen ruit staan bloemen gegraveerd. Als in ijs. En een brug.
Het glas barst maar het breekt niet.
Ik heb mijn zwarte schoenen aan. Die met een hak.
Mijn handtas. Enkel mijn handtas.
Daarin een boek van Faust.
En een brief.

Ik val.

Vier meter – Hoe lang voor ik het water raak? – Drie meter – STOP!

* * *

*In het Mortuarium. Een lijkschouwerstafel wordt binnengereden.
Daarop het lichaam van Rosa.*
lijkschouwer Niet verschieten, mevrouw. Het lichaam heeft zes maanden
in het water gelegen. Toen zagen een paar kinderen een hand in het
water bij de sluis.
rosa Ik lig in het mortuarium van de Charité. In de kelder. Trappen af,
onder de welfsels van de stad.
lijkschouwer Is dit het lichaam van Luxemburg, Rosa – Joodse –
Geburtsort Warschau?
mathilde ...
lijkschouwer Mevrouw... Jacob?
mathilde Ik denk het.
lijkschouwer U denkt het.
mathilde Die schoen... ja... die zwarte. Met een hak. Ik denk het. Waar
is de andere? Het zijn haar kleren. Die brief. Het is haar geschrift. Haar
manke been, ja, meer kan ik niet...
lijkschouwer Dat volstaat. Gelieve daar te tekenen. U bent... familie?
mathilde Familie? Nee. Ik typ voor haar... Stenografie... Haar
secretaresse zeker? Vriendin, denk ik.

lijkschouwer *noteert* Kennis. Afmelden voor u buiten gaat. *wil vertrekken*
mathilde Hoe is ze...

lijkschouwer Wat?... Hoe is ze...? Weet ik veel... *kijkt in zijn nota's ...*

Hier staat... Schedelbreuk. Occipitaal. Dat is het achterhoofd...

illustreert Schotwonden ... Bloeduitstortingen. Tekenen van een
worsteling. Ze heeft zich niet zomaar...

mathilde Ja.

lijkschouwer Maar ja... na zes maanden in het water... wie zal het
zeggen.

mathilde Ja.

Rosa komt recht op de lijkschouwerstafel en kruipt erbovenop.

* * *

Op een podium op een plein.

rosa Daarvoor: Ik hijs mij op het houten trapje naar het podium. Er is
een massa volk gekomen. Ik hoor en voel ze. Hier. De macht van de
massa!

Een opgewonden menigte klinkt in de verte.

de vorige spreker ...DAAROM! Kameraden, ik rond af. Ik geef het woord
door aan de Poolse furie, de rode wervelstorm: klein maar niet klein te
krijgen: Rosa Luxemburg. *gejuich*

Het valt stil.

rosa Hier: de boekhouding van onze geliefde keizer. 23 miljoen mark
heeft onze fameuze vloot ons gekost in 1877. 54 miljoen in 1907. Dit
jaar 460 miljoen. Opgeteld hebben we een vloot van vijf miljard mark.

Omdat onze toekomst zagezegd op het water ligt. Over de zee. In
duikboten. Dreadnoughts. Veroveringen. Oorlog. In de kolonies.

Ik zeg u: De toekomst van Duitsland is daarmee in het water gevallen.

En ik vraag u: wat is er naar het volk gegaan? Naar u. Naar ons. Wij?
Geen vijf cent.

Hier zitten wij als arme honden. Uitgemergelde beesten. En als wij
onze stem verheffen, verwijt men ons dat wij verraders zijn.

Als wij onze stem verheffen, wordt ons een gebrek aan
vaderlandsliefde verweten.

Maar ons hart verlangt iets anders. Iets totaal nieuws.
Want zolang het kapitalisme hier heerst, zolang één klasse de andere klasse kan uitbuiten en leegzuigen, is er geen toekomst voor ons.

Und gerade deshalb sind wir Sozialisten geworden: das alle Menschen als Menschen leben können. Zum Schutze des Vaterlandes ist nicht nötig, die Blüte des Volkes unter der Fuchtel von Unteroffizieren zu urteils- und willenlosen Hunden zu degradieren.

Gij zijt niet machteloos. Uw stem, dat is uw wapen. En ja: uw stem klinkt ijl en zwak, ze verwaait in de wind. Alleen als duizenden stemmen samen klinken kan men u niet meer negeren. De macht ligt bij de massa's.

Wij: de miljoenen gewone mensen.

Wij: veel meer dan een getal.

Dat is onze revolutie. Niet door mee aan tafel te schuiven in het parlement en bij de keizer te pokeren met het lot van de gewone man. Nee!

Met de macht van onze vuist kraken wij – zoals Thor met zijn hamer – het hoofd van de regerende klasse. Dan komt de echte dictatuur van de mensen, die alleen is de ware democratie. Dat alleen is vaderlandslievend. Dat alleen is geen verraad aan het volk.

Vijf miljard vrij werkende kameraden. Vijf miljard uitgemergelde honden die samen bassen: Werk en brood voor iedereen. Een einde aan de slachtpartijen, vrede, vrijheid.

Dus: arbeiders, sta op!

Naar de strijd! Er is een wereld te winnen. Er is een wereld te verslaan.
stormachtig 'Bravo!'

* * *

rosa Auw. Mijn hoofd doet zeer.

Denken. Ik moet denken. Hoe kom ik hier?

Een brug. De Tiergarten. Een auto. Een jeep. Eén schoen. Trappen.
Hotel Eden. Berlijn. Revolutie.

Daarvoor: vier jaar gevangenis. Eerste Wereldoorlog. Berlijn. Parijs.
Zürich.

Nee. Daarvoor! Lang daarvoor. Ik ben een kind nog. Vijftien jaar. Ik
woon nog bij mijn vader en mijn moeder. Warschau. Polen.

16 januari 1886. Warschau. Polen.
Ik kan niet bewegen.

Ik ben veertien... Of vijftien?
Vijftien.

Ik wil niet kijken, maar ik kijk.

Ik sta op de Rafala Krajewskiego in Warschau.

Tussen de menigte.

Aan de brug voor de citadel.

De massa fluistert, Rosa herhaalt.

de massa Bardowski, Kunicki, Ossowski, Pietrusinski.

Bardowski, Kunicki, Ossowski, Pietrusinski.

Bardowski,...

rosa Dat zijn de namen van die mannen. De mannen die daar hangen
aan een strop.

Er is een massa volk opgedaagd voor het spektakel.

een man Het zijn socialisten.

een man Verraders.

een man Ze hebben er zelf om gevraagd.

rosa Hun hoofden in een vreemde hoek ten opzichte van hun lichaam.

De benen en armen bengelen machteloos. Waarom? Omdat ze socialist
zijn? Is dat een misdaad?

rosa Beloof dat ge ze nooit gaat vergeten.

Wat vergeten?

De namen.

Bardowski, Kunicki, Ossowski, Pietrusinski.

Mijn moeder, die naast mij staat, doet mij teken dat ze weg wil. Ik negeer haar. Hoe kan zij weggijken? Straks als ze thuis is, in de woonkazerne, vlucht ze weer in sprookjes en gedichten. Dat doet ze altijd. Zij doet haar best om me te laten geloven dat het leven zonnig is. En ook:

haar moeder Je moet maat houden meisje. In alles wat je doet en zegt.
rosa Dat je maat moet houden, in alles wat je doet en zegt.

haar moeder Anders vind je nooit een man.

rosa Hoe kan ik dat in godsnaam geloven na wat ik vandaag heb gezien? En niet alleen vandaag. Ik ben misschien maar vijftien, ik ben niet onnozel. Ik ben niet blind. Ik zie wel in welke omstandigheden de meeste mensen leven, in de nachtverblijven, de schuilhuizen, of gewoon op straat. Ik zie de daklozen in de portieken slapen. Vergiftigd door rot voedsel en verschaalde wijn. Ik sta op de hoek bij de kruidenierswinkel en zie ze passeren wanneer de avond valt, de vaders en moeders met hun hologige kinderen, een kar voor zich uitduwend met daarop een bundel kleren, een matras, de zwartgeblakerde potten en pannen.

Alles is één. Wij zijn als mens niet alleen verwant met elkaar, maar evenzeer met de paarden, de spotvogels, de wormen... Niemand heeft het recht om een ander wezen – mens of dier – van het leven te beroven.

Ik wil geen man, mama...

‘Ik wil... het geweten van de rijken bezwaren met al het lijden en alle bittere, verborgen tranen.’

Dat schreef ik in een gedicht toen ik dertien was.

Bardowski, Kunicki, Ossowski, Pietrusinski.

Rosa.

Dat is het.

Dat is het begin.
Aan een brug. Een bakstenen brug.

Rosa wankelt en valt bijna.

stemmen Rosa? Rosa!! Rosa!!

Rosa schiet wakker.

tweede bedrijf

Rosa valt.

rosa Waar ben ik?

Ik val.

Boven mij een brug.

Onder mij: water.

Ich falle.

Du fällst.

Wir fallen.

Sie fallen.

hans Pas op, Rosa! Ge valt.

rosa Hans? Mijn liebe Hans, met de diepe zwarte ogen... Hou mij vast!

tegen zichzelf Een voorwerp, eender welk voorwerp, bereikt zijn maximale valsnelheid als de luchtweerstand en de zwaartekracht even groot zijn. Eerste jaar Natuurkunde aan de universiteit van Zürich. Grote onderscheiding. Ik was de enige vrouw in heel mijn klas.

Een menselijk lichaam valt op maximale snelheid aan 200 kilometer per uur. Maar de eerste seconde slechts aan 4,9 meter per seconde, daarna steeds sneller. De afstand van de brug tot aan het water bedraagt 4 meter. Dus het vallen duurt net geen seconde.

Nog twee meter en een half te gaan.

haar moeder Waarom ben je nooit getrouwd, lieve Rosalia?

rosa Ik ben getrouwd, mamaatje lief.

heer lubeck Met mij, Gustav Lubeck.

klara Champagne!

leo Dat was een schijnhuwelijk! Enkel voor het paspoort. *vuil* Rosa Lubeck.

rosa Gij wou het niet, Leo – mijn lief – mijn bakkebaardman.

leo Trouwen is burgerlijk.

rosa Toch noemde ik mij uw vrouw. Ik droomde van...

leo Als ge trouwt wordt ge moeder. Dan dient ge alleen nog om monden te voeden. Nog het meest de nooit verzadigbare mond van de pater familias. Gij hebt een ander doel voor ogen. Schrijf Rosa, schrijf boeken en pamfletten en kranten vol!

rosa Ja. JA. Ik vecht met de inktpot. Maar toch had ik graag een kind, Leo, een kind...

leo Ya ne dumayu ob etom. (Pools: Ik denk er niet aan.)

rosa En Hans – met de diepe ogen – was weg naar de oorlog.

hans We trouwen de dag dat ik terug ben.

rosa Als ge terugkomt...

een vriendin Ge valt, Rosa. Ge valt. Hou u vast.

kinderen Er steekt een hand uit het water, bij de sluis...

rosa Zeggen de kinderen.

klara Wij hebben geen venten nodig om te feesten! Champagne! Opera!

rosa Ik hou ervan hoe ge mij altijd in een champagnestemming kunt brengen, Klara, dat het leven ons in de vingers tintelt!

2 meter 30 – 20 – STOP.

* * *

Rosa schrijft in haar cel:

Liefste Klaartje,

Vroeg deze morgen keek ik naar het meer beneden en naar de sneeuwbedekte toppen aan de overkant van het meer. Ik liet mijzelf roosteren door de zon en luisterde naar het zoemen van de hommels; ergens in het dorp was een kip aan het kakelen over zijn vers gelegd ei en van achter mij klonk het standvastig klunken van de spades, waarmee de boeren hun wijngaarden aan het omspitten waren. Zo veel rust daalde neer over de hele plek dat ik mij niet langer de wilde, dodelijke passie kon voorstellen die mij achtervolgt en bedreigt. Let op, Rosa: laat jezelf niet in slaap wiegen door de rust rondom jou. Een geest loert achter je rug en is alleen maar aan het wachten tot je vergeet dat hij bestaat...

* * *

In het appartement van Rosa.

rosa Ik zit met Klara op de bank in mijn éénkamerappartement in Berlijn. Mathilde is er ook. Ze heeft Mimi op haar schoot. Poes, poes! Mimi ronkt en krabt met haar nagels in de rok van Mathilde. Wydanie, Mimi! (Pools: Laat los, Mimi!)

mathilde Hoe moet ik u noemen.

rosa Hoezo?

mathilde Ik typ een biografie.

rosa Biografie? Ik ben nog niet dood.

mathilde Nee, maar... ge weet wel. Vroeg of laat steken ze u in de gevangenis of erger. Soms denk ik dat ge het zoekt. Ge wilt toch dat de mensen u...

rosa ...daar denken we nog even niet aan! Nu: champagne.

mathilde Maar hoe moet ik u dan noemen, kom. Help mij.

rosa Hoe ge mij moet noemen? Rosa?

mathilde Serieus. Kom. Socialiste? Zijt ge dat?

klara Ge hebt altijd ruzie met het bestuur van de partij. Ge moet het ook altijd beter weten. 'Voor een vrouw.' Ebert – hij zou u voor het peloton zetten, moest hij kunnen.

mathilde Marxiste?

klara Ik weet niet of Lenin en Stalin dat gaan appreciëren.

rosa Och Lenin. Hij doet of Marx van hem alleen is. Kleine mannetjes... En hij heeft een lelijke kop. Maar wel het soort lelijke kop waar ik graag naar kijk.

Mimi, die is mateloos onder de indruk van Lenin. Ze flirt met hem, rolt op haar rug en ronkt, maar als hij dichterbij komt, klauwt ze naar hem en blaast gelijk een tijger.

mathilde Communiste dan?

rosa Ik hou niet van de term. Maar misschien heb ik geen keuze. Het is politiek. Onze revolutie vraagt geen terreur zoals in Lenin zijn Rusland, onze revolutie haat en verafschuwt moorden. Onze revolutie heeft die wapens niet nodig, want ze wordt gedragen door de massa's.

Vrijheid is altijd de vrijheid van de andersdenkenden. Typt dat maar in die biografie.

mathilde Revolutionair? Oproerstookster?

klara 'R-r-revolutionaire Rosa', het vreselijk monster. De boeman onder het bed.

rosa Zo noemen zij mij wel. In de gazetten.

mathilde Internationaliste? Anti-Kapitaliste? Feministe?

klara *die het ertussen werpt* Hela! Dat is mijn rol!

mathilde *die doorgaat* Pacifiste? Luxemburg-iste? Er zijn tegenwoordig zoveel 'ismen' als er mensen

klara *die ertussen werpt* Mannen.

mathilde *die echoot* ...mannen – zijn.

rosa Kan ik het niet allemaal zijn of niks?

klara Dat is te moeilijk. De mensen willen weten waar ge bij hoort.

rosa Noem mij mens. Gewoon mens. Dat is toch alles wat er is.

* * *

Rosa schrijft in haar cel

Zie dat je mens blijft, Mathilde. Mens zijn is voor alles de hoofdzaak. En dat betekent: vastberaden en helder en vrolijk zijn. En trots, want jammeren is voor de zwakken. Mens zijn betekent: blijmoedig zijn hele leven 'op de grote weegschaal van het lot' werpen, als dat zo moet zijn, zich tegelijkertijd verheugen over elke heldere dag en iedere schone wolk.

* * *

In een rokerig café.

rosa Ik zit met Klara en Mathilde in die obscure taverne op de hoek van de Menzel- en de Beckerstrasse. Een rokerige ruimte en behalve wij, alleen maar mannen, dicht op elkaar gepropt. Mimi zit op mijn schoot.

Ze ronkt en krabt met haar nagels mijn rok.

Arrête, Mimi.

klara Gaat ge die kat overal mee naartoe slepen?

rosa Laat mij toch.

klara Een zwarte kat. Dat is ongeluk. En ze mankt.

rosa Luistert: De strafste truc van de duivel is dat hij de mensen overtuigd heeft dat hij niet bestaat. Het kapitalisme heeft zichzelf tot een natuurwet verklaard. Is het geen waar misschien, Mimi?

mathilde Is dat dan niet zo? Survival of the fittest. Darwin. Gij woont toch ook graag in een schoon huis. Ge hebt zelfs een secretaresse. Ge drinkt champagne.

rosa Het probleem is niet dat wij geld gebruiken om te ruilen. Dat gebeurt al eeuwen zo. Het probleem ontstaat als het geld zelf waarde krijgt.

mathilde Geld is waarde.

klara Zwijgt stil, subiet is ze weer vertrokken.

rosa Fout! Geld is geen waarde, het stelt alleen maar waarde voor. Kijk – dit is classic Marx – eerst was er een meubelmaker. Stel u voor: Ik ben de meubelmaker en ik maak een stoel. Dat is dit. *neemt een voorwerp* Ik doe dat met liefde voor het hout, voor het ding dat ik maak, ik wil dat gij goed zit op die stoel, ik steek daar mijn tijd, mijn vakmanschap én liefde in. Dan verkoop ik die stoel aan Klara.

klara Voor geld. Hier. *schuift objecten naar voor*

rosa Juist. De stoel heeft een waarde. Die waarde is: ge kunt er goed op zitten.

klara Dat betwijfel ik. *giechelt*

rosa Die waarde is gecreëerd door mijn arbeid – de meubelmaker. Die waarde: ‘goed zitten’ wordt vertaald in geld. Dat geld is dus gelijk aan de arbeid. Met dat geld koop ik brood, kleren, een huis, enzovoort.

mathilde Ik ben niet dom, Rosa. Ge moet mij niet...

rosa Wacht: nu bouw ik een stoelenfabriek. Ik ben nu een fabriekseigenaar. Ik huur 10 stoelenmakers in en maak 10 stoelen. Dat betekent: ik koop – met geld – de arbeid, tijd en liefde van die stoelenmakers. Dat heet dan ‘loon.’ Ik verkoop dus eigenlijk geen stoel, ik verkoop de arbeid van iemand anders.

mathilde Ge dramt door. Zo geraakt ge de mensen kwijt. Ge maakt het te ingewikkeld. Te abstract.

rosa verontwaardigd Karl heeft hier vorige keer zeker een uur staan preken over Marx. De arme kerels in de bar zaten aan de toog te vechten tegen de slaap. Het moment dat ik mij moei, komt heel het café tot leven. Ze hangen aan mijn lippen, ze discussiëren mee. Ze zeggen mij dat ik vaker terug moet komen.

de mannen in het cafe Gij moet vaker komen, u verstaan we tenminste.
rosa Zeggen de mannen in het café.

De scène volgt haar verhaal naar het café met al die mannen. Het wordt een vurige lezing.

Luistert: ik maak nu alles efficiënter. Ik ben de fabrieksbaas, de manager, de CEO, ik doe wat ik wil. Dus: ik maak er een lopende band van. Gij maakt een poot. Gij: een zitvlak. Gij schildert. Enzovoort. Gij ervaart geen plezier meer van het maken van een stoel. Ah: nee. Ge maakt alleen maar poten heel de dag. Ik kan nu twaalf stoelen laten maken op dezelfde tijd. Of veertien. Ik hou dus meer geld over dan ik aan u moet betalen. Geld is arbeid – weet ge nog? – in dit geval arbeid waar ik u helemaal niet voor betaal. Arbeid waar ge niet voor betaalt, dat is...? Juist: slavernij. Zo maak ik winst. Dat is het kapitaal. Ik ben nu: een kapitalist.

klara Goed voor u. Ge kunt het gebruiken. Armoezaaier.

rosa Van de praktische geldzaken van het leven heb ik zoveel verstand als een pasgeboren kalf. Dat is waar. Maar goed – waar zat ik?

mathilde Kapitalist.

rosa Juist. Ik ben nu een kapitalist. Wat doe ik met dat geld? Ik heb er te veel. Ik heb het niet nodig. God zegt dat ik het niet in de grond mag steken... Ik weet het! Ik ga investeren. Ik leen het aan mijn buurman, hij maakt tafels. Hij geeft het terug, plus interest. Mijn geld creëert nu geld. Dat heet dan winst. Het geld is geen ruilmiddel meer. Het heeft een waarde gekregen op zichzelf.

mathilde *plagerig lachend* En die fles champagne, hoeveel heeft dat gekost?

rosa Dat geld begint nu van zijn eigen geld op te brengen. Waar komt dat vandaan denkt ge? Nog meer uitbuiting natuurlijk. Die waarde in dat geld: bloed zweet en tranen die ergens iemand – die jij – in een fabriek of in een kantoor hebt vergoten. Ge hebt het vast.

En nu maar spullen kopen. Meer en meer. Flink meedraaien in de consumptiemaatschappij. In de hoop dat ge daar de liefde van krijgt die ge niet meer in uw arbeid vindt. Tegen uw goesting uren kloppen om dan voor veel geld op reis te gaan. Of sparen voor uw pensioen. Dan zult ge leven.

een man in het cafe Het geld werkt niet voor ons, wij werken voor het geld.

rosa Als ik maar die nieuwste kleren heb, een telefoon of een blitse auto. Dan zal ik gelukkig zijn. Maar dat is nooit zo, dus hebt ge nog meer geld en nog meer spullen nodig. En moet ge meer stoelenmakers langer laten werken voor minder geld in een nog efficiëntere fabriek. Of ze vervangen door machines. Of het elders laten maken voor nog minder geld. Terwijl mijn berg geld maar groeit en groeit. Dat is kapitalisme.

een man in het cafe En als alles op is?

rosa Aha, nu zijn we er! Het kapitalisme moet altijd ergens iemand kunnen uitbuiten. Anders is het inderdaad ooit op. U eerst: De arbeiders in de fabrieken. Dan in de kolonies. Imperialisisme. Mensen. Altijd zijn er ergens mensen die worden leeggezogen of leeggebloed op het altaar van het geld. Zij creëren de meerwaarde waar altijd minder rijken alsmäär rijker van worden. Op uw kap. En dit krijgt ge er gratis bij: een eindeloze ketting van rampen: oorlog, pandemie, revoluties; crisis. Zij worden er nog rijker van. Kapitalisme is anarchie. Kapitalisme is barbarij.

De scène komt tot rust. We zijn terug in het café bij Mathilde en Klara.
mathilde Ge kunt het nogal eens uitleggen.

rosa Och zwijg, Mathilde, ge vroeg het.

klara Doctor Rosa.

* * *

haar moeder Rosalia! Doctor?!

rosa Wat zegt ge? Nadrosja Matka?

haar moeder Ben je doctor geworden, mijn meisje? Dan is het allemaal de moeite geweest. Wij zijn weer de laatsten die het mogen weten. Uw vader is zo trots op u... Hij is ziek, je zou...

rosa Doctor Rosa. Universiteit van Zürich. Zwitserland. Alleen daar kon ik als vrouw verder studeren. In een kar ben ik over de grens gesmokkeld. Dat komt subiet. Ik kom naar huis, mama. Binnenkort! de kinderen Er steekt een hand uit het water in het Landwehrkanal. Bij de sluis.

rosa Roepen de kinderen.

de mannen op cafe Gij moet vaker komen! U verstaan we tenminste.

rosa ...zeggen de mannen in het rokerig café. Ik kom naar huis, mama...

een vriendin Pas op, Rosa, ge valt!

Rosa wankelt, ze valt bijna.

Ik moest eerst nog...

* * *

Rosa schrijft een brief:

Zürich, 12 maart, 1897

Aan de decaan van de Faculteit Politieke Wetenschappen Zürich
Universiteit

Hooggeëerde en gerespecteerde heer!

Staat u mij toe dat ik, in referentie van de bijgevoegde dissertatie, De Industriële Ontwikkeling van Polen, verzoek dat ik het examen mag afleggen voor de titel van Doctor in Publiek Recht en Economische Zaken (Doctor juris publici et rerum cameralium).

Tegelijk verzoek ik u in alle nederigheid dat mijn examen, indien enigszins mogelijk, gepland wordt gedurende de tweede helft van de maand april, gezien ik omwille van familiale redenen genoodzaakt ben Zürich te verlaten tegen het eind van de maand.

Sta mij toe, hooggeëerde heer, om mijn vriendelijke groeten over te brengen.

Met het grootste respect en de grootste nederigheid,

Rosa Luxemburg

* * *

rosa Doctor Rosa.

de heren Frau. Frau. Doctor. DOCTOR. Kan allemaal tegenwoordig. In Zwitserland. Daar mogen zelfs vrouwen studeren. Hm. Hm.

rosa Met grote onderscheiding. Magna Cum Laude!

de heren Cum Laude! Dat is misschien wat veel. Toch? Voor een vrouw. Laat staan een Joodse. En ze is mank. En lelijk. Lelijke kop, die...

rosa *denigrerend* Professorenklatsch. Alleen mocht een Joodse dus die titel niet krijgen...

de decaan Uitstellen? Ik dacht het niet. U wou doctor worden. U moet de tijd maar vrij maken.

de heren Wat moet ik nu zeggen? Hoe spreekt men dat aan? Ik weet niet. Genosse? Genosse! Noem haar zo. Iedereen gelijk, toch.

GENOSSE! Werter Genosse...

rosa Ze noemden mij steevast 'Genosse' – 'Kameraad'. Niet: 'Genossin'. Ze zien toch dat ik een vrouw ben, niet?

de heren Met uw kort haar...

rosa Dat is al lang niet meer.

de heren Czegoz ona chce. (Pools: Wat wil ze in godsnaam?) Wat wil die vrouw in Godsnaam?

de heren Dr. Luxemburg. DOCTOR. Straks gaan ze nog stemmen ook. De vrouwen. Of zitten ze nog in het parlement godbetert. Minister Luxemburg. President Luxemburg.

Ze lachen.

de heren Die giftige vrouw gaat ons nog veel kwaad berokkenen. Ze is slim als een aap, maar ze heeft geen enkel verantwoordelijkheidsgevoel.

de heren Ziet u heren, eens bij een vrouw haar passie en ijdelheid in het spel komen, dan worden zelfs de meest intelligente onder hen onhandelbaar en vijandig.

rosa Oude blanke mannen met witte baarden. Ik trek ze eraf.

Rosa trekt de baarden af.

de heren Auw, niet mijn baard... Niet doen... bitte bitte.

rosa Ik schop die hele ingeslapen bende parlementairen bij elkaar. Ze zullen niet naast mij kunnen kijken.

Rosa wankelt.

Is het daarom dat ik vandaag moet sterven?

Hebt u schrik van mij?

Is het daarom dat ik nog twee weken langer in de gevangenis zat, terwijl de keizer al was afgetreden? Terwijl de oorlog al voorbij was. De revolutie al door de straten van Berlijn marcheerde?

een vriendin Ge valt, Rosa!

rosa Hou mij vast, Hans, met de diepe zwarte ogen!

hans Ik moest naar de oorlog, Rosa. Ik ben aan de Somme gebleven.

rosa Pak mij eens vast, Nadrosja Matka.

Leo? Waar zijt gij?

leo Terug in Zürich, meisje-lief. Ik denk dat ik hier voor altijd blijf.

rosa In Zürich... ik ook. Ik ben negentien en ik ben in Zürich of aan het meer van Genève met Leo – de bakkebaardman. Daar is het goed.

* * *

In Zürich

Rosa schrijft:

Zürich, september 1890

... Golden...

De bergen zijn bedekt met mist en lijken droef. De lucht is zacht en fris en gevuld met de geur van de appelbomen en het gras. Ik ben omringd met stilte, alleen de vogels tsjilpen met regelmaat en zacht – alsof ze slapen. Het gras staat hoog en vol met bloemen, vooral die gele. De bijen vliegen zo massaal, dat ik omsingeld ben door een continue, ononderbroken gezoem. De geur van honing. Een hommelmel. Ik hou van het stille, peinzend weer.

Jojo, komaan!

... we moeten hier weg.

rosa De universiteit van Zürich. Ik ben negentien, gevlucht uit Polen onder stapels hooi. Gevlucht omdat de overheid een prijs op mijn hoofd had gezet. Socialisten hangen aan bruggen in Polen...

verre stemmen Bardowski, Kunicki, Ossowski, Pietrusinski.

rosa Een priester heeft mij de grens over gesmokkeld. Ik heb hem verteld dat ik katholiek wou worden en dat mijn Joodse ouders mij hadden verstoten. Dat was genoeg motivatie voor hem. Naar Zwitserland. De bergen. De vrijheid. Zürich! De universiteit.

En naar... Leo Jogiches. De revolutionair. De bakkebaardman. De onruststoker. Agitator. Rebel. Knappe kerel: dat ook. Ik heb mijn klauwen in hem gezet.

Djodjo, kom snel. We verstoppen ons voor heel de wereld, alleen wij twee.

leo Tol'ko odni lapki yest, sovsem malenkiye. (Russisch: er is maar één zo'n prachtig paar handen en dat zijn jouw kleine, kleine handen.)

rosa *kijkt naar haar handen, glimlacht* Dank u.

Ik heb u honderdmiljoen brieven geschreven. Weet ge nog? We schreven gelijk verliefde pubers. Uit Zürich. Uit Parijs. Uit Berlijn. Uit Warschau. Ik had tientallen namen voor u. Djodjzo. Goudlokje. Liebsten. Bengelchen. Ciucia. Monster. Lene. Hoeveel namen had gij voor mij. Wanneer schrijft gij eens terug?

leo Ik heb belangrijkere dingen te doen.

Ze neemt demonstratief een stapel brieven.

rosa Ge schuift mij opzij en sluit u op in uw werk. Leo Jogiches: de grote revolutionair. De spion. Werk werk werk.

leo Iemand moet toch geld binnen brengen?

rosa Och Leo, voor geen seconde vergeet ik uw innerlijke boekhouding waarin niets dan schulden staan geschreven. Gij deed dit. Ik moet dat. Gij deed zoveel. Ik moet zoveel. Ik vecht ook: als een leeuwin, met de inktpot...

leo Rosa...

rosa Soms denk ik dat ge een stuk hout zijt.

Ze neemt een brief.

Djodjo,

Gisteren werd ik wakker van iemands stem. Ik luisterde – maar het was mijn eigen gemompel. Wakker geworden door mijn eigen stem, besepte ik dat ik gedroomd had en daalde de droevige werkelijkheid over mij neer dat jij zo ver weg van mij bent. Dat ik helemaal alleen ben. Het volgende moment hoorde ik iemand luid de trap op komen. Nog steeds half in die droom, dacht ik dat jij het was die naar boven kwam. Dat je de laatste trein voor middernacht genomen had en dat gij om mij niet wakker te maken naar de bovenste slaapkamer gegaan waart, om mij de volgende ochtend te verrassen. Ik glimlachte en sliep verder.

Ze neemt een brief. De brieven beginnen gaandeweg door en over elkaar te lopen in een steeds sneller tempo. Als een trein die zich op gang trekt.

Ze skory mi juz zeszlo. (Pools: Ik zit niet goed in mijn vel.)

Ik moet enkel nog de avond doorkomen. En dan morgen de hele dag. En dan een halve dag nog overmorgen. Het voelt hier zo leeg op mijn eentje. We gaan toch nog steeds varen in die roeiboot, toch? En wandelen in de bergen, toch? Kom, haast, u!

Ze neemt een andere brief.

Parijs loopt vol met wonderschone vrouwen. Niet zo'n kleine scheve opdonders zoals mijzelf. Onder geen enkele voorwaarde kom jij naar hier. Jij blijft in Zürich. Begrepen?

Ze neemt een andere brief.

Goudlokje...

Ik kan niet verder werken. Ne vezyot. (Pools: Het lukt niet.) De gedachte aan u leidt mij af....

Ze neemt een andere brief.

Liefje, zo veel keer heb ik geprobeerd om mij u lachend voor te stellen en hoe je er dan zou uitzien – ik kan het niet. Waarom? Lach jij zo zelden? Je gaat zien wat een vervelende, vreselijke en gemene vrouw bij u terug gaat komen, met een lange, dunne neus en wallen onder haar ogen, en een baard. Is dat wat je wil?

Ze neemt een andere brief.

Djodjo,

Als je mij schrijft, doe het voorzichtig. Gebruik code indien nodig. In plaats van mijn achternaam, zet een x boven een m.

Ze neemt een andere brief.

Uw brieven bevatten niets behalve kritiek op mijn artikels, op wat ik heb gedaan en mij vertellen wat ik dan wel moet doen. Uw kleine lieve woordjes zijn niet genoeg voor mij.

leo Kom, stop met wenen. Straks zie je er nog de duivel-weet-hoe uit. rosa Da perestan' zhe plakat'; ty budesh' vyglyadet', kak chort znaet chto takoye. (Russisch: En gehoorzaam leg ik mijn zakdoek weg, zodat ik er in de morgen niet als de duivel-weet-hoe uitzie.)

Ze neemt een andere brief.

Ze vinden hier dat ik er betoverend uitzie in mijn zwart kleed. Dat heeft enkel met mijn uiterlijk van doen. Mijn innerlijk is heel wat minder betoverend, al is het even zwart. Dat is de schuld van de deprimerende omvang van Berlijn. Ik heb schrik van haar koude macht, die zich van mij niets aantrekt.

Ze neemt een andere brief.

Heb jij enig idee hoeveel ik van je hou?

Ze neemt een andere brief.

Schrijf mij zoveel mogelijk over uzelf. Schrijf mij in detail. Drink je chocolade om vier uur? Drink je alle dagen melk?

Ze neemt een andere brief.

Soms denk ik dat je een stuk hout bent. Ooit is er gezegd, misschien was het ook echt zo, dat je mij graag zag en nu probeer je te doen alsof dat nog altijd zo is, dat je mij graag ziet. A sam ze siebie nigdy nie czujesz czegos aktywnego w tym kierunku. (Pools: Vanuit jouw kant mag ik nooit iets van actie verwachten.)

Je bent vreselijk.

Ze neemt een andere brief.

Als ik terugkom dan ga ik mijn klauwen zo scherp in u zetten dat ge gaat gillen, je zal zien. Ik ga u totaal terroriseren. Jij zal je moeten onderwerpen. Jij zal moeten plooiën en buigen. Dus let maar op! Pak uzelf op. Want ik sta al klaar met de mattenklopper in mijn hand, en van zodra ik daar ben, begin ik het stof uit u te slaan.

Ze neemt een andere brief.

Djodjo, mijn enige, honderd knuffels, honderd kussen. Ciucia, mijn enige alleen.

Ze neemt een andere brief.

Goudlokje, ik smeed u, stuur mij meer geld. En wel nu.

Ze neemt een andere brief.

Ik ben eigenlijk gewoon als een ordinaire kat, die graag gestreeld wordt en die graag streeft. Die ronkt als het goed is en miauwt als dat niet zo is, en die niet meer wil dan zich laten zien.

Nu, proshchai. Ya uzhe kak budto zhaleyu, chto napisala. Mozhet budsh'zlit'sya? Mozhet budesh' smeyat'sya? O net, ne smeisya! (Pools: Dag nu. Ik heb al spijt dat ik dit geschreven heb. Misschien word je kwaad? Misschien lach je ermee? Lach er niet mee!)

Dag nu, ik heb al spijt dat ik dit geschreven heb. Misschien word je kwaad? Misschien lach je ermee? Lach er niet mee!

rosa Ik hoor een ononderbroken gezoem. Hommels.

Ze neemt een andere brief.

Warschau, 12 januari 1907

Leo, Mijn allerliefste,

Het is geweldig hier. Elke dag worden er twee of drie mensen door soldaten in de stad gebayonetteerd. Arrestaties nemen dagelijks toe, maar behalve dat is alles erg vrolijk hier. Elke dag zijn er meerdere executies.

We moeten dezer dagen elke dag een drukker met de revolver in de hand dwingen om onze krant te drukken.

Gewapend verzet is onvermijdelijk.

* * *

rosa Ik ga terug naar Warschau.

Terug Warschau, terug naar huis. De woon-kazerne, de oude pomp...

Het is revolutie in Polen.

Haast u. Straks zijt ge te laat.

Een kat zwerft op zachte voetzolen over de binnenplaats, ik ben vroeg wakker, dat was het mooiste moment. Voor het saaie, lawaaiige, kloppende hamerende leven van de grote huurkazerne ontwaakte.

Er gaat naar het schijnt vandaag nog een trein naar Warschau, onder militaire escorte. Wat een tragikomedie. Een trein vol militairen en ik...

haar moeder Kijkt toch uit lieveke! Ze zoeken u!

rosa Dat zegt mijn moeder.

Ik doe wat ik moet doen, Matka!

haar moeder Ze pakken u op en ze steken u weg!

rosa Ich bin eine vortreffliche Rednerin. Ik wil de mensen raken als een donderslag. Hun geest doen ontvlammen met de diepgang van mijn ideeën, de kracht van mijn overtuiging en de macht van mijn expressie.

rosa Warschau, 20 december 1905

Ik ben vierendertig en ik ga terug naar huis. Naar Mama en Papa. Naar mijn zus, mijn broers.

haar moeder Ge komt toch naar huis, meisje?

rosa Ik heb geen tijd Matka! De recessie heeft er diep ingehakt. Er broeit een opstand tegen de Tsaar. Ik stook de massa, ik stook de arbeiders op.

rosa De stad lijkt op een plek van de doden, er is een algemene staking, soldaten overal waar ge kijkt.

een gevangene Matka... Matka...

rosa Ik bezoek een gevangene. In de citadel. Hij is geel, zijn borst is ingevallen en hij kan amper zitten en hij spreekt zo zacht dat ik mijn oor

naast zijn mond moet zetten. Hij vraagt naar zijn moeder... Matka, zegt hij, Matka...

Rosa wankelt.

mama Je komt toch bij ons langs, lieve Rosalia, je zus vraagt elke dag om jou en je vader is al oud, je weet het toch?

rosa Ik heb geen tijd Najdrozsza Matka. Allerliefste mama. Ik moet heel Europa wakker schudden voor de horror in de militaire rechtbanken, in de gevangnissen, in de folterkamers.

haar zussen We zien u maar één keer per week, Rosalia. Of ge stuurt een brief om geld te vragen.

rosa Och. Lieve Zus, lieve Anna – Nee mama.

haar moeder Je komt toch bij ons langs, lieve Rosalia, je zus vraagt elke dag om jou en je vader is al oud, je weet het toch?

rosa Nee, Matka, nee lieve Anna, lieve zus. Het gaat niet. Ich stehe hier, ich kan nicht anders. Alles komt goed.

* * *

rosa Auw. Mijn hoofd doet zeer.

Soldaten hebben mij opgepakt op de straat in Warschau. Ze hebben mij tegen de muur gesmeten en hebben mij daarna meegenomen. Is het...

Nee.

Val ik?

Nee!

Ik zit in de cel. In Warschau.

Ik schrijf! Brieven, kranten, boeken vol!

Ik vecht met de inktpot!

2 meter 70.

Nee!

Rosa schrijft een brief vanuit de cel:

Lieve Mathilde

Ik ben op 4 maart samen met de bakkebaardman – *terzijde* Leo – gearresteerd in Warschau.

Mijn cel, een eenpersoonscel in normale tijden, bevat veertien gasten. We slapen in ploegen. Elk een paar uur 's nachts, terwijl de anderen 'wandelen'. We slapen als haringen naast elkaar. Een dolle Jodin heeft vierentwintig uur aan één stuk geschreeuwd.

Mijn stemming is voortreffelijk.

Wees vol goede moed en lach om de hele onzin. Och Schnuppe!

In de gevangenis in de citadel in Warschau.

rosa In de citadel van Warschau.

Dat is dus diezelfde citadel waar vier socialisten aan een brug werden opgehangen toen ik vijftien was... nu: negentien jaar geleden.

Bardowski, Kunicki, Oso...

een bewaker Luxemburg? Bezoek.

rosa Ik word voorgeleid in een dubbele kooi uit gevlochten draad. Dat wil zeggen: een kleine kooi staat los van een grotere. En door het glimmende vlechtwerk van die twee, moogt ge uw gesprek voeren. Als een wild dier in de Tiergarten. De kooi staat in een tamelijk donkere hoek van de kamer en Anna, mijn zus, drukt haar gezicht tegen de draad.

haar zus Rosa? Waar zijt ge?

rosa Vraagt ze en ze wist de tranen van haar bril. Het heeft geen zin te wanhopen, lieve zus.

Rosa schrijft vanuit de gevangenis

Lieve mama,

In het oosten vormde zich een grote formatie van wolken. Ze stapelden op tegen de bleekblauwe achtergrond van de lucht, de kleur was van het zachtste grijs, en erboven was een lichte schemering van roze, alsof het een volledige verre wereld was waar eindeloze vrede en rust, zachtheid en verfijning heerst. Het was als een zachte glimlach, als een mooie vage herinnering aan mijn kindertijd, of zoals het gevoel dat je 's ochtends hebt als je wakker wordt met het fijne gevoel dat je iets moois gedroomd hebt, zonder dat je je nog kan herinneren wat precies.

Zie je hoe mooi de wereld is?

een bewaker Het bezoek is voorbij als er niet gesproken wordt.

rosa Geeft ge mijn brief aan mama? Zeg dat het mij spijt.

haar zus Rosa!

rosa Ik heb geen tijd.

Begin juli word ik vrijgelaten en in september ga ik naar Duitsland. Leo zit nog steeds in de gevangenis. Dat wil zeggen: Vrijgekocht.

Ze hebben smeergeld betaald. Godverdomme. De smeerlappen. Godverdomme!

Rosa vloekt en tiert en schopt één en ander bij elkaar.

* * *

In haar appartement in Berlijn

hans Pardon?

rosa Berlijn, 1 juni 1907

En dan is Hans daar. Eindelijk. Hans met de diepe, zwarte ogen. Hij is 26. Of 24.

...en ik ben 34 of 36 – wat maakt het uit. Ik ben na een paar maanden gevangenis terug in Berlijn en ik steek mijn sleutel in het slot. Nog voor ik kan draaien, zwiert de deur open.

hans *die het ertussen werpt* Ik zeg dus: Pardon.

rosa *die doorgaat* Een verwaaide jongeman staat in zijn onderbroek in de deuropening. In mijn deuropening.

hans Kan ik u helpen?

rosa Ik woon hier.

hans Ah. Frau Luxemburg? Ik had u nog niet terugverwacht. Ik mocht hier van Klara – Mevr. Kautsky – wonen terwijl u... excuses. Hans... ik ben Hans. Hans Diefenbach. Ik studeer... hier in Berlijn... ik studeer voor dokter. Ik zal mijn spullen... Ik ben direct weg...

rosa Blijf maar. Er zijn twee kamers. Op voorwaarde dat ge kleren aandoet.

hans Tuurlijk. Entschuldigung Frau Luxemburg.

rosa Rosa.

hans Frau Rosa.

rosa Weet ge dat nog, Hans?

hans Moeilijk te vergeten.

rosa Ik ben eigenlijk nog samen met Leo. Allez. Soort van. Maar ook niet echt met Hans, nog niet... Eerst was er Kostya en later ook nog Paul. Het is te zeggen... het is ingewikkeld en ook niet belangrijk. Behalve dat Leo het niet mag weten... Dat is wel belangrijk. Hij zit nog in de gevangenis. Voor jaren. Wat moet ik doen? En trouwens hij is... Nobody's perfect. Toch?

rosa Zoveel jaar later staat de bakkebaardman plots terug in Berlijn. De Russen hebben hem vervroegd vrijgelaten. Hij zoekt mij, dat heeft Klara mij verteld. Ik heb al zoveel jaar niets meer van hem gehoord. Niet geschreven... niets. Hij kan niet weten van... Hij mag niet... Hij gaat het weten... Hij komt achter alles. Hij is niet voor niets een spion.

rosa Ge moet hier weg, Hans. Leo is terug in Berlijn. Hij heeft uw brief onderschept en achtervolgt mij overal. Hij laat mij niet gaan.

leo Ik sla u nog eerder dood.

rosa Een dag later komt Leo binnengestormd in het appartement en in mijn kamer en hij roept dat hij alles weet, dat hij...

leo Gaat gij op reis met dat snotjong? Die kleuter?

rosa Ga buiten, Leo. Het zijn uw zaken niet. En trouwens Hans en ik zijn niet eens...

leo Ah dat zijn mijn zaken niet? Is dat zo? Wie betaalt hier voor heel die kloterij? Hé?

rosa Maakt dat van mij uw slaaf? Ne tvoyo delo, smotri sebe svoi dela. (Pools: Moei u met uw eigen zaken.)

leo Potseluy moi yaytsa, shlyukha. (Russisch: Kust mijn kloten, hoer.) Is een beetje respect te veel gevraagd? Gij zegt die reis af. Schrijft dat maar op in uw boekske. Awel?

rosa ...

leo Gaat gij een potje zitten zwijgen is dat het? Het maakt mij razend. Dat weet ge! Je doet het erom.

rosa ...

leo Zeg iets. Verraderlijk mens. Zeg mij dat ge met dat ventje zijt. Zeg het mij. In mijn gezicht. Dat durft ge niet hé?

rosa ...

leo Als gij met dat stukske dokter op reis gaat dan zult ge daar en dan sterven. Hebt ge mij gehoord? Hé? Heb ge mij gehoord? Zeg iets! Anders heb ge altijd zo veel te zeggen. Dan staat uw schoon mondje nooit stil. Waar woont die klootzak? Geef mij zijn adres. Woont hij hier in Berlijn? Och, godverdomme. Ik zal hem wel vinden.

rosa ...

leo Geef mij uw sleutel. Kom! En al die brieven waar ge heel de tijd over mij zit kwaad te spreken. Geef mij die ook maar mee. En gij blijft hier. Hoort ge mij? Ik weet hem wel te vinden. En u ook, als ge niet doet wat ik u zeg. Godverdomme. D'yavol'skoye der'mo. (Russisch: Jij duivelin.)

rosa Ik ben zo kwaad op hem. Ik heb het niet laten zien. Ik heb koud en kil gezwegen. Nu moet ik als een slaaf uit mijn eigen huis wegglijpen. Ik haat hem en tegelijk zie ik hem nog graag. Hij is een gekwetst dier sinds hij terug is uit Siberië. Het schopt om zich heen en weet niet dat het eigenlijk geholpen wordt.

rosa Lieve Hans, ... wacht! Ik ben een koolmees, nee: een reiger, ik spreid mijn vleugels en ik vlieg deze nacht naar u.

Herinnert ge u die oktoberavond aan het water, waar wij naar kometen gingen kijken? Het was al bijna donker, maar aan de horizon brandde nog een sombere purperen veeg, die het wateroppervlak in een groot

rozenblad veranderde. Gij keek naar mij, sprong recht en pakte mijn hand vast.

hans Wat is er met uw hand?

rosa Achter mijn rug was er een meteor neergekomen en had mij met fosforgroen licht overgoten zodat ik bleek zag gelijk een dode. Gij dacht dat ik doodging.

Lieve Hans,

Wanneer zullen wij weer onze mooie avonden in Südde doorbrengen? Toen wij over God en de wereld discuteerden, tot ge met een vertwijfelde blik op de klok uw hoed op uw hoofd plant en in een waanzinnige galop naar het station rent, terwijl ge mij nog van de hoek de Figaro terugfluit?

kinderen Er steekt een hand uit de modder aan de Somme.

rosa Zeggen de kinderen.

hans Ik ben al dood. Weet ge nog.

rosa Sssht! Ik leef nog, ik leef in een droom waarin gij niet dood zijt.

Lieve Hans, met de diepe ogen. Waarin we gekust hebben. En hand in hand door de straten lopen. Voor echt. Waarin we tegen elkaar gezegd hebben... eerst ik... dan gij... Waarom hebt ge dat dan nooit gezegd? Hij was zo jong nog. Ik dacht dat we tijd hadden... Hij wist het wel. Dat weet ik zeker. Hij wist het. Nu is hij dood.

Ssssh!

derde bedrijf

Rosa valt. Ze hapt naar adem.

rosa Waar ben ik?

Boven mij een brug.

Onder mij: water.

Ik val.

Naast mij valt een opgesmoorde natte peuk.

Ze dooft met een korte sis in het watervlak onder mij. Dat hoor ik nog.
Boven mij: een brug met daarop de man wiens vingers de peuk lijken na te wijzen.

Weggegooid worden.

Onder mij zinkt nu die peuk naar de diepte.

Straks zink ik ook.

Ze hebben stenen in mijn zakken gestoken.

Ik zal snel genoeg op de bodem liggen.

Sneller dan die peuk in alle geval.

Daar blijf ik even liggen denk ik.

Even denken denk ik.

Kijken naar die peuk die met de stroom mee dobbert.

Misschien varen er dan boten over mij. Boten vol handelswaar. Kolen en staal.

Die zullen dan niet weten denk ik, dat er een geknakte Roos op de bodem van het Landwehrkanal ligt.

Voor zover die schipper zich dat al zou afvragen.

Nog 2 meter en een klets.

haar vriendinnen Ge valt Rosa, ge valt!

twee kinderen Er steekt een hand uit het water...

rosa Zeggen de kinderen.

haar vriendinnen Ge valt Rosa, ge valt!

rosa Misschien hou ik mij dan vast aan de onderkant van zo'n boot. Ik zet mijn klauwen in het hout, gelijk een kat in een zetelpoot.

Ik bijt mij vast en ik laat mij meedrijven. Door de sluis van het Landwehrkanal, naar de Spree. Van de Spree naar de Unterele Havel, dan de Elbe tot aan de Noordzee. De oceaan. De oneindigheid.
Twee meter nog.

de massa Bardowski, Kunicki, Ossowski, Pietrusinski.
rosa Schrijf dan, Rosa, schrijft!
de mannen in het cafe Gij moet vaker komen! U verstaan we tenminste.
haar moeder Je moet maat houden, meisje, anders vind je nooit een man.
rosa Ik klauw mij vast!
Jusqu'à autrence.

STOP.

* * *

In haar appartement in Berlijn.

rosa Ik zit met Klara en Mathilde op de bank in mijn kamertje in Berlijn.
Mathilde heeft Mimi op haar schoot. Mimi ronkt en krabt met haar nagels in haar rok.
mathilde Lass das, Mimi!
rosa Hier: zet dit anders op mijn graf, mijn biecht:

'k Heb spijt dat ik maar één keer ben verbannen
'k Heb spijt dat ik te vaak angstig was voor mannen
'k Heb spijt voor de dag dat ik geen wonden sloeg
'k Heb spijt voor 't uur dat ik geen harnas droeg

En, overvallen, nu met spijt, met pijn
dat ik niet drie keer bitser was, niet drie keer méér venijn

Dat is een gedicht, ik heb het gelezen in een boek van Hutten.
mathilde Ge kunt doordrammen, Rosa. Doctor Rosa.
rosa Wij aanvaarden te veel in stilte. Waarom hebt gij niet geraasd met donder en bliksem? We zijn veel te mild.

mathilde Het gaat u uw kop kosten.

rosa Ik leef het leven in de storm. Ik moet wel. Ik moet altijd iets hebben dat mij met huid en haar verslindt.

klara Straks krijgt ge het weer aan uw hart. De dokter heeft u gewaarschuwd. Ge moet het kalmer aan doen.

mathilde Ge hebt weer zes toespraken op uw lijst staan, op drie dagen. Wanneer gaat ge dat allemaal schrijven?

klara Neemt ge die Strophanintin nog die de dokter heeft voorgeschreven?

rosa Nee, ik weet het: zet enkel twee letter-grepen op mijn graf.

mathilde Ze luistert niet.

rosa Tsvee – Tsvee.

klara Wat?

rosa De roep van de koolmees: Tsvee tsvee.

Die kan ik zo goed nadoen, dat ze naar mij komen vliegen. Ik spreek de taal van de vogels en de dieren. Al van toen ik klein was. Ik versta ze soms beter dan mensen.

klara Tsvee – Tsvee?

rosa Tsvee – Tsvee. Schrijf op, Mathilde!

Toen ik een kind was, geloofde ik nog dat het 'leven', het 'echte' leven, ergens ver weg lag, daar ergens ver weg achter de daken. Sindsdien reis ik het achterna. Maar het verbergt zich altijd weer achter een volgend dak.

Gisteren haalde ik volledig per toeval de doos met de laatste brieven van mama en papa uit. Ik heb ze allemaal doorgelezen en ik heb zo hard geweend dat mijn ogen compleet gezwollen waren toen ik ging slapen met een diepe wens om nooit meer wakker te worden. Week na week heb ik uitgesteld om ze te beantwoorden. Ik was te druk in de weer met 'wereldschokkende zaken.' Ik had er nooit de tijd voor en ik voel haat opborrelen voor u Leo omdat gij degene zijt die mij vastgeklonken houdt aan die vervloekte politiek. Aan het vervloekte schrijven. Gij Leo. Gij Leo Jogiches, Leo sans coeur. Ge zijt niet eens mijn lief niet meer.

leo We maken allemaal offers.

rosa Nie gonimy sie. (Pools: Het is geen race tegen elkaar.) Het is geen race. Toen heb ik de afspraak met Mevr. Lubuck afgezegd. Omdat gij mij

opeiste. Zij kwam met het nieuws dat mijn moeder dood was. Ze moet
gedacht hebben: ze heeft toch geen tijd en toen ging ze dus maar dood.
leo Niet wenen. Stop met wenen. Ik weet niet wat ik daarmee moet.
rosa Gisteren stond ik op het punt om te beslissen dat ik het allemaal los
zou laten, mijn neus op te steken naar de hele wereld – die hele klote
politiek, die vervloekte parodie.
leo Nikogda! (Russisch: Nooit!)

rosa Nikogda. Nooit.

Vandaag moet ik vechten. Om het goed te maken. Vechten met de
inkpot!

strijdbaar – alsof ze het opzegt Bardowski, Kunicki, Ossowski,
Pietrusinski.

Ik moet het leven leven in het midden van de storm. Het kan niet
anders. Mij met huid en haar laten verslinden. Het kan niet anders.
En nooit – nooit afgeven. Ik sta hier. Ik kan niet anders.

* * *

Op de trappen van de Reichstag.

rosa Berlijn – Reichstag – 3 december 1913

Ik sta hier: op de trappen van de Reichstag. Het parlement. Hier is het
begonnen. Het verraad van de partij.

de heren met baarden Verraad! Verraad... Zo grote woorden. Meisje,
kijk eens... MEISJE! Je verstaat het niet. Ik zal er u een tekeningske bij
maken... Pitchka. Vogeltje. Je hoeft het ook helemaal niet te verstaan.

rosa Het verraad dat miljoenen jonge levens opoffert in naam van de
nationale trots. Daarvoor heulen mijn 'socialistische broeders' mee met
de keizer en zijn oorlogstokers. Eens ze de titel 'lid van de Reichstag' –
parlementair – krijgen, dan stijgt het naar hun hoofd.

Hier begint de Eerste Wereldoorlog. Niet met een kogel in een kop van
Franz Ferdinand – in een koets in Sarajevo. Hier. Van deze trappen
stroomt nu het bloed dat straks aan de Somme en in Vlaanderen wordt
vergoten.

Het bloed van mijn Hans, Mein Liebe Hansschen, met de diepe zwarte ogen.

Rosa wil mee naar binnen.

de heren met baarden Utututut! U mag niet mee naar binnen. Hm. Wat denkt ze wel.

Ze lachen.

de heren met baarden GEEN vrouwen toegelaten. Hm. Neeneen. Daar gaan we niet mee beginnen, toch, MEISJE, toch?

de heren met baarden Belangrijke beslissingen! Stemmerde stem.

Stemmetje hier, stemmetje daar. Wat zegt u mijnheer de keizer?

Nationale trots! Dat is zeker dat! Broeha! Oorlog! Dat is zeker dat!

Hoeveel moet dat kosten? Stemmerde stem. Dat is zeker dat! Broeha!

rosa Eén derde van de zetels hebben de socialisten in handen sinds de laatste verkiezingen. Ze huilen mee – de mannen – met de wolven.

Allemaal. Behalve Karl. Karl Liebknecht. Karl, mijn kameraad. Met hem zal ik sterven.

De parlementairen komen buiten. Karl volgt hen als laatste.

de heren met baarden We hadden geen keuze.

de heren met baarden In het uur van nood, moeten we voor de natie kiezen.

de heren met baarden Niemand wordt hier blij van, maar protocol is protocol.

de heren met baarden Tegen kerstmis is het voorbij.

rosa Karl!

karl De stemming is voorbij.

rosa En? Kijk mij in mijn ogen.

karl Gij hebt nog hoop. Het siert u.

rosa Wat anders?

karl Er is gestemd.

rosa En?

karl Het oorlogskrediet is goedgekeurd. Met een ruime meerderheid.

Duitsland trekt ten oorlog tegen Frankrijk.

rosa Lajdaki. (Pools: Klootzakken.)

karl Ze zeggen dat het tegen Kerstmis gedaan is. Het trotse Duitse leger...

rosa En gij gelooft dat?

karl Geloven – geloven... het gaat om de motieven... ge moet verstaan... we zouden als landverraders...

rosa Motieven? Dat betekent niets, Karl. Enkel over daden kunt ge oordelen.

karl Ge moet zwijgen, Rosa. Nu is het oorlog. Dan zijn er andere regels. Ze gaan u opsluiten. Ze gaan u...

rosa Dus moet ik zwijgen?

karl Of vluchten. Ga terug naar Warschau. Of naar Zürich.

rosa Nooit. Ik zwijg niet. Nooit. En ik loop niet weg. Ik zou nog niet vluchten als de galg op mij zou wachten. Ik zal op mijn post sterven: in een straatgevecht of in de gevangenis.

* * *

Rosa kruipt op de trappen van een snel geknutseld podium.

rosa De waanzin van de keizer is doodgebloed op de slagvelden in Frankrijk en Vlaanderen. Het internationaal kapitalisme is de onbevredigbare god Baal in wiens bloederige muil nog miljoenen en miljoenen menselijke offers zullen worden gegoid. En nu verwachten zij dat wij onze Franse broeders vermoorden. Ik zeg: nooit!

De keuze is eenvoudig: verderzetten met het kapitalisme, uitbuiting, nieuwe oorlogen, chaos, bloed en anarchie of... het afwerpen van het juk van het geld.

Socialisme of barbarij.

* * *

In de rechtbank.

een griffier Alle erheben sich für den Ehrenwerten Herr Fischer.

een griffier Wszyscy powstają dla honorowych Herr von Falkenhayn.

een griffier All rise for the honorable Herr Schneider.

een rechter Juist ja. Recht staan. Iedereen recht efkes staan. Efkes nog... mijn pruik...

een griffier Zaak zoveel en zoveel: De Tsaar versus Dr. Luxemburg, Rosa.

een rechter Even kijken. Ik heb het hier ergens. Welke nummer was dat... doeme... eerst efkes die... godverdomme...

een griffier Zaak zoveel en zoveel. Het Duitse Keizerrijk versus Doctor Luxemburg, Rosa.

een rechter Dokter, dokter? Dokter Rosa? Die mag mij weleens...

Excuses. Ik viel uit mijn rol. Hm. Allez... hoe zit dat hier...

een griffier Zaak zoveel en zoveel. Het Duitse Leger versus Dr. Luxemburg.

een rechter Amai, dat gaat hier snel. Kan u mij helpen... mijn pruik... ze... Hoe werkt zo'n ding? Verdammt. Allez, kom, begint eraan. Ik moet nog... langs de pruikenwinkel... straks...

een aanklager De beschuldigde heeft gesproken op het partijcongres over het onderwerp van de algemene staking. In haar toespraak sprak ze over revolutie. Ze stak de massa aan om fysiek geweld te gebruiken. Ze citeerde, uit het Communistisch Manifest:

Dat de arbeiders niets te verliezen hebben, behalve hun ketenen.

een rechter Schuldig!

een griffier Dat is wat snel.

een rechter Excuses. Kunt gij niet efkes... hier....

een aanklager De beschuldigde is gezien haar positie bijzonder gevaarlijk. Ik vraag de rechtbank dan ook om een straf van vier maanden gevangenschap uit te spreken.

een rechter Vier maanden! Akkoord...

rosa Ik heb het volk niet aangezet tot geweld. De arbeiders worden niet tot rebellie geprovoceerd door mijn woorden, wel door uw daden. Uw ondemocratische wetten, uw wetten die de pers aan banden leggen, het brood dat ge steelt uit de arbeider zijn mond. Gij, die die wetten maakt, gij zijt schuldig. Niet ik.

een rechter Schuldig! Twee maand gevangenis! Volgende zaak.

rosa Ja: ik spreek over revolutie. Ik spreek altijd over revolutie. Alles moet op de schop. Dat is de enige manier waarop er iets zal veranderen. En nee, ik ontken niet dat in dat proces fysiek geweld

misschien wel noodzakelijk zal worden. Maar het geweld komt altijd eerst van u: de heersende klasse.
een rechter Schuldig! Weeral! Volgende zaak.
een aanklager De beschuldigde heeft de soldaten opgeroepen om niet te schieten op hun Franse 'broeders.'
een rechter Hoogverraad! De nationale trots...
rosa Nationale trots... U – en u daar, allen in de tribune – getooid in stinkend zwart linnen, walmend van pretentie en geveinsde macht, zuur grijnzend achter valse baarden. Uw oorlog is de misdaad. De geschiedenis zal u en uw nationale trots veroordelen. Oorlog is niets anders dan een barbaars fenomeen.
een rechter Schuldig! Wat zeg ik: dubbel schuldig. Driedubbel! Sla die vrouw in de boeien, dat ze niet kan vluchten. Dan ga ik nu eerst efkes... (mijn pruik)...
rosa Edelachtbare, ik geloof dat u, u zou weglopen, een socialist niet. Die staat achter zijn daden en lacht met uw oordelen. En nu: veroordeel mij. Sla mij in de boeien. Ik wacht.
een rechter Dat heb ik toch al gedaan? Niet? Heb ik niet net...?

* * *

In een gevangenis.

rosa Zomer 1916

Ik zit met Klara op mijn brits in de vrouwengevangenis. Barnimstrasse, Berlijn. Mimi is bij Mathilde. Ik beeld mij in dat ze ronkt en met haar nagels klauwt in haar lange zwarte rok.

klara Ik heb koekjes mee. En bloemen. En nog meer papier, zoals gevraagd.

rosa Koekjes moet ik niet. Geef ze aan de vogels. Kijk: Vandaag heb ik het vonnis gekregen voor het beledigen van een gevangenisbewaker: tien dagen extra cachot en de gerechtskosten.

In de uitleg over de grond van het verdict staat niets meer dan een navertellen van de daden die ik bekend heb.

Hier.

Ze geeft haar het vonnis.

klara 'De beschuldigde is schuldig aan het beledigen van Konstabel Palm in woord en daad, in Centraal Berlijn op 22 september 1916, door naar hem te roepen: 'Jij bent niet meer dan een ordinaire politespion en een zwijn. Ga weg.' en tegelijk een inktpot in zijn richting te gooien.'

rosa Ze hebben het samengevat.
Ze lachen.

Rosa schrijft

Lieve Mathilde,

Ik heb het vervloekte verlangen om gelukkig te zijn. Ik ben klaar om dag na dag te hengelen voor mijn beetje geluk, met de onnozele volhardendheid van een duif. Dat is slechts een overblijfsel. Het verlangen wordt dag om dag zwakker in mij naar gelang de zon duidelijk maakt, of beter de nacht donker onderlijnt, dat het onmogelijk is om gelukkig te zijn.

* * *

In de gevangenis.

rosa Zomer 1917

Ik zit in de gevangenis in Breslau.

even stil

Het gefluit van de locomotief van 15u19 vertelt mij dat ge vertrokken zijt, Mathilde.

Zo goed als heel de Eerste Wereldoorlog kijk ik door tralies naar de wolken. Terwijl de jongens – terwijl Hans aan het front... – ik heb de storm niet kunnen stoppen.

mathilde Ik wou dat ge mee kon. Naar huis. Naar Mimi.

rosa Ik loop als een dier in mijn kooi, mijn wandeling langs de muur op en neer.

mathilde Spring erover.

rosa Mijn hart krimpt samen van verdriet dat ik ook niet hier vandaan kan. Alleen maar dat: hier vandaan.

mathilde Monter ondanks alles.

Rosa grijpt naar haar borstkas, pijnlijke kreet, grimas.
mathilde Rosa? Rosa, gaat het? Ze hoort mij niet. Natuurlijk hoort ze mij niet. Laat mij binnen. Laat mij terug binnen!
rosa Mijn hart. Het kreeg een tik. 'Ik moet mij koest houden.' *tegen haar hart* Gij moet mij gehoorzamen als een gedresseerde hond.
Laten we niet over mij spreken. Mijn tijd is niet op!
Rosa haar hart kraakt. Ze kijkt in de afgrond.

* * *

een vriendin Schrijf dan.
rosa Ik kan niets meer schrijven. Ik ben toch geen machine. Er komt niets meer uit mijn hoofd en trouwens, Ich fühle mich nicht so gut.
een vriendin Schrijf dan, Rosa.
rosa Ik kan toch geen echte schrijver zijn. Elk vervloekt klein artikel doet mij mijn haar uittrekken. Ik moet mij forceren om een woord op papier te krijgen.
een vriendin Schrijf dan. Vecht met de inktpot.
rosa Als ge schrijft moet ge altijd in het diepste van uzelf grijpen. Het onderwerp door en door beleven, wenen, roepen, schreeuwen, vechten met de inktpot. Ik kan niet elke keer...
een vriendin Waarom schrijft ge dan niet over de Joden?
een vriendin Of voor de vrouwen?
rosa Waarom wel? Omdat ik zelf Joodse ben? En vrouw? Ik schrijf toch ook niet voor de manken of de landverhuizers? Ik ben net zo begaan met de slachtoffers op de rubberplantages in Putumayo, de zwarten in Afrika met wiens lijken de Europeanen een spelletje catch spelen, als met eender welke andere mens. De doodsreutels overal ter wereld die wegebben in de eindeloze stilte. Als ge vecht voor alle mensen gelijk, dan vecht ge onvermijdelijk toch ook voor elke Jood, elke zwarte, elke vrouw.
een vriendin Waarom schrijft ge dan?
rosa Sinds mijn laatste keer in de gevangenis is mijn haar grijs geworden.
een vriendin Waarom schrijft ge dan?
rosa Ik schrijf om te leven.

Om mijzelf te overleven.
Ik schrijf om te veranderen.
Om de dingen veranderen.
Ik schrijf om te stoppen.
Om de tijd te stoppen.
En ik moet nog zo veel schrijven.
Ik moet nog speeches schrijven.
En brieven aan Hans, en aan Leo, Mathilde, aan Klara.
Een boek. Of twee.
Pamfletten. Straten vol pamfletten.
Ik moet nog gigantisch veel.
Ik moet nog godver.
Ik moet nog miljaar.
Ik moet nog in alle talen.
Ik moet nog.
Ze kijkt in de afgrond.
Ik schrijf...

* * *

Rosa schrijft vanuit haar cel:

Een paar dagen geleden kwam een legerwagen, getrokken door buffels, door de poort. Ik zag die beesten voor de eerste keer van dichtbij. Ze zijn helemaal zwart en hebben van die grote, diepe, zachte ogen. De kar was zo zwaar gestapeld met oude soldatenjassen, sommige met bloedvlekken, dat de buffels niet over de drempel van de poortingang konden. Een soldaat begon zo hard met het dikke eind van de zweep op de dieren te slaan, dat de toezichthoudster hem verontwaardigd vroeg of hij geen medelijden had met de dieren! 'Met ons mensen heeft ook niemand medelijden' antwoordde hij met een vuil lachje en hij sloeg nog harder. Eén bloedde, de dikke en taaie buffelhuid: open gereten. De buffel staarde voor zich uit met een uitdrukking in de zachte, zwarte ogen, als een moegeweend kind. Ik stond ervoor en het dier keek naar mij, de tranen sprongen in mijn ogen.

Het waren zijn tranen, de tranen van machteloosheid, hij en ik: één verdriet. Elke traan een beschuldiging, sidderend om dit stille leed.

* * *

rosa Lieve Hans – met de diepe zwarte ogen – Morgen gaan we varen in een roeiboot. En wandelen in de bergen.

hans Morgen zijn we dood.

de kinderen Er steekt een hand uit het water, aan de sluis...

rosa Het was toch niet voor niets, hé?

hans Niet wenen, Rosa.

rosa Niet wenen, zegt hij. Wie weent er? Gij: toen ge opgeroepen werd, ge waart kwaad. En bang.

hans Niet.

rosa Niet kwaad?

hans Niet bang.

rosa Leugenaar.

hans Ja, 't was allemaal voor niets. Het is mijn oorlog niet. Ik heb hem niet gekozen. Ik ben een dokter, mijn job is mensenlevens redden, niet ze vernietigen. Het is een vuile oorlog, Rosa...

rosa Als ge maar voorzichtig zijt.

hans Ik denk niet dat ik terugkom.

rosa Sssst.

Ik mag niet wenen, Hans.

Ik moet blijven staan.

Ik sta hier.

In de storm.

Hans? Lieber Hans?

Ze neemt een brief.

Liebes Hansschen,

Wanneer maak je nu eindelijk een eind aan de oorlog, zodat we weer naar de Figaro kunnen gaan? Weet je wat? Ik koester verdenking tegen jou; jij laat het zegevieren over de Fransen aan anderen over en volstaat

met stillere overwinningen op de Françaises, petit vaurien! Daarom schiet de oorlog maar niet op. Ik maak bezwaar tegen uw annexaties, verstaat ge!

Ze neemt een andere brief.

Over vijf dagen zijn precies acht volle maanden van het tweede jaar van mijn eenzaamheid voorbij.

Ik leef hier in de voortdurende gedachte, die het verlangen mij ingaf, dat jij elke dag hier in levende lijve zou binnenvallen.

Ze neemt een brief.

We rijden de bergen in met de auto – in de avond als de schaduwen vallen en de zoetgeurende koelte in het woud neerdaalt terwijl we omhoog zoemen met de snelheid van een pijl – wij drie dicht bij elkaar, de baby in het midden, er wordt niets gezegd...

Ze neemt een brief.

Veel dank voor alles: voor boekjes, voor sacharine, voor het portretje, voor de thermometer, voor de koekjes, vòòr alles voor de brieven, die mij veel troost geven.

Ze neemt een brief.

Van de duizend dingen die ik u te zeggen heb, hier nog een handvol.

rosa Hans? Hansje? HANS!

Het blijft stil.

Een schot.

Rosa schrijft:

Breslau, 10 november 1917

Liefste Klara!

Hannes is dood. Gesneuveld.

Ik schreef de laatste twee brieven aan een dode.
Eén heb ik er teruggekregen.

Ik ben nu niet in staat meer te schrijven.

Hartelijk,

Je Rosa

stilte

vierde bedrijf

Rosa laat zich vallen.

rosa Een brug boven mij.

Water onder mij.

Ik val.

hans Ge valt, Rosa, ge valt.

rosa Laat maar, laat mij maar vallen. Hans. Ik val naar jou.

karl Ge valt, Rosa, ge valt.

rosa Wij zijn de twee laatste mannen van het socialisme, Karl, mijn kameraad.

klara Ge valt, Rosa, ge valt.

rosa Maar ik moet toch iemand hebben die van mij wil aannemen dat ik per vergissing in de maalstroom van de geschiedenis rondtol, dat ik eigenlijk voor ganzenhoeden geboren ben. Gij moet het geloven!

klara Ge valt, Rosa, ge valt.

rosa Laat mij maar vallen, Klara. Ik ga terug naar het meer van Genève. Weet ge nog? Naar Parijs. Niet naar Berlijn. Naar Genua. Ik drink een koffie op het plein. In Genua is er altijd tijd te veel.

Kom, Hans, we rijden met onze auto de bergen in...

mathilde Nog een meter, Rosa.

de massa Bardowski, Kunicki, Ossowski, Pietrusinski.

leo Schrijf, Rosa! Schrijf dan.

rosa Ge moogt nooit de impact overschatten die één individu op de loop van de geschiedenis kan hebben, Leo.

leo Ge ging niet weglopen! Uw woorden!

rosa Ik heb de toetsen van de piano van de wereldgeschiedenis met al mijn tien vingers bespeeld. Vandaag leest diezelfde geschiedenis als een slecht boek. Ik heb gedaan wat ik kon. Ik schrijf niet meer mee...

Waarom is alles zo, Najdrozsza Matka?

haar moeder Lief kind, alles is altijd gewoon 'zo' geweest, alles is deel van het leven: zorgen en afscheid en verlangen. Je moet het altijd als een geheel nemen, alles inclusief, en alles mooi en goed vinden.

Tenminste, dat is wat ik doe.

rosa Et plus ça change – plus ça reste tout à fait la même chose. Ik heb nooit een engel willen zijn. Tegen de hele mensheid tekeergaan en in opstand komen is uiteindelijk zinloos. Mijn ziel staat bont en blauw. Kneuzingen overal. Soms zou ik ergens anders willen zijn – bij de duivel – of nog beter: helemaal niet bestaan. Ziet ge dan niet hoe schoon de wereld is?

Ik ben geen mens. Ik ben een vogel of een ander dier. Ik ben een hommel. In het grasveld. Tussen de bloemen. Daar voel ik mij thuis. Nog een halve meter. Pakweg.

Ik val.

NEE.

Ik sta.

Ik sta hier. Ik kan niet anders.

STOP.

* * *

Rosa schrijft van op de trein.

Lieve Mathilde,

Ik ben vrij. Eindelijk. Het stelt mij op een vreemde manier gerust dat ik binnenkort mijn maker zal ontmoeten. Misschien door een kogel van de contra-revolutie. Misschien door verdwaald shrapnel. Misschien wordt ik gehangen aan een brug. Maar zolang ik leef, zal ik graag zien.

Ik kom eraan!

in Berlijn

rosa Berlijn, 8 november 1918

Ik zit op een trein. De laatste trein voor middernacht. Ik ben terug vrij. Na vier jaar vijf maand en zeven dagen. Twee weken later dan de andere politieke gevangenen. Voor de poort van de gevangenis zag het

zwart. Zwart van de vrouwen. Ze hadden bloemen mee! Bossen en bossen met witte bloemen.

De keizer is afgetreden, een noodregering is geïnstalleerd en de revolutie raast al door de straten van Berlijn. Chaos. Het is één grote chaos.

9 november

Massabetogingen in heel Duitsland. Het volk is met ons. Ebert wordt kanselier voor de Socialistische Partij. Ik vertrouw hem niet.

11 november 1918

De oorlog is officieel voorbij. Maar geen vreugdevuren in Berlijn. Ontgoochelde, vernederde en verminkte soldaten komen terug van het front. Honger, overal honger. En diepe armoede. Schaamte. De generaals steken de schuld op ons, op de socialisten. Wij hebben het volk gedemotiveerd. Wij hebben Duitsland ontmand. Nu zijn wij de vijand.

Karl staat op een haastig getimmerd podium in het midden van de stad. Hij roept de Socialistische Republiek Duitsland uit.

karl Het tijdperk van de vrijheid breekt aan. Kameraden, in deze Vrije Socialistische Republiek Duitsland zullen geen knechten zijn en zal elke eerlijke arbeider een eerlijk loon verdienen.

rosa Sindsdien ben ik nog niet thuis geweest. Ik moet zo snel mogelijk De Rote Fahne gedrukt krijgen. De massa's moeten mee. Schrijf dan, Rosa! Schrijf! Het is de enige manier. De revolutie is van de massa. Ge kunt ze niet forceren. Haal pakken en pakken papier. Ik zal schrijven tot ik erbij neerval.

Verspreid de pamfletten in de straten. Waar kunnen we drukken? een militant We hebben een drukkerij bezet op de hoek van de Zimmerstrasse.

rosa Laat de persen draaien. We werken dag en nacht. Zet de letters. Laat de inkt vloeien. Laat de stempels praten.

Zet:

Het spektakel is voorbij, het doek is gevallen. Weg de drommende gezangen. Deutschland, Deutschland über Alles! Weg de lachende gezichten van vrolijk gillende maagden terwijl de treinen met jongemannenbloed de stations uit rijden, recht naar het front. Shrapnel, drilloefeningen, zakken met munitie, huwelijksbureau's voor oorlogsweduwen, kannonenvoer dat nu op de slagvelden van Vlaanderen wegrot, terwijl de winsten opborrelen uit de velden vol doden.

Beschaamd, onteerd, wadend in bloed en druipend van het vuil staat voor u: het kapitalisme. Niet langer gecamoufleerd in de rol van de rechtvaardige, de orde, de ethiek – maar als een brullend beest, als een orgie van chaos, als pestadem, die schoonheid en mensheid verwoest – zo verschijnt hij in al zijn naaktheid.

Maar in de verte klinkt een nieuw lied. Wij zijn de strijders van de toekomst. Soldaten van de revolutie, red het mensdom van de vloek van het kapitalisme. Arbeiders in Duitsland, Frankrijk, Engeland, Rusland, ... kruis uw armen en stop het beestachtige koor van de kapitalistische oorlogstokers!

rosa 15 november

Straatgevechten. Karl en ik worden bedreigd door moordbendes. Teruggekeerde soldaten – zogenaamde Freikorps – die ongestoord in de stad rondtrekken en socialisten afknallen. De nood-regering – Ebert, Noske – mijn 'broeders'. Ze doen niets. Ze weten niet wat doen.

14 december

De Rote Fahne rolt van de persen. Eindelijk. Champagne!

een militant Dat hebben we niet.

rosa Dan doen we alsof. Het is bijna nieuwjaar!

25 december

De betoging loopt totaal uit de hand. Een deel van de revolutionairen is naar het Vorwärts-gebouw getrokken en heeft het bezet. Ze hebben een

bewapende wagen en achttien machinegeweren veroverd! Iemand steekt mij een wapen in de hand. Ik kijk ernaar. Ik weet niet wat ik daarmee moet doen. Ik gooi het weg en schrijf verder. De geschiedenis gaat onverstoort zijn gang.

5 januari

We hebben Kreuzberg bezet. Op al een straat of tien. Niemand weet goed hoe het nu verder moet.

10 januari

De troepen van Noske en Ebert staan voor het Vorwärtsgebouw. Wij zitten binnen. Mijn kameraden hebben de rollen papier als barricades in de straten gesmeten. De rollen papier... Ze gaan toch op hun eigen volk niet schieten? Dat heeft zelfs de keizer nooit...

11 januari

Ze schieten. Ik hoor niets meer. We vluchten.

karl Er staat een prijs op uw hoofd. 100.000 mark.

rosa Ich bin ziemlich teuer.

karl Kom!

rosa We moeten vluchten. Karl en ik.

Elke dag een ander adres.

11 januari

Dit is het laatste wat ik schrijf, ik steek het in mijn handtas:

Orde heerst in Berlijn! Idiote slippen-`dragers! Uw orde is gebouwd op zand. Morgen zal de revolutie weerom opstaan en haar wapens richten. En tot uw verschrikking zal ze met schallende trom-petten uitroepen:

Ik was, ik ben en ik zal zijn.
suizende stilte

* * *

rosa Trappen.

Houten trappen, ze kraken onder zware laarzen.

Mannheimer Strasse 27. Berlijn Südende.

Ze komen mij halen.

Bruut zwaait de witte dubbele deur van de inkom open.

In de glazen ruit staan bloemen gegraveerd. Als in ijs. En een brug.

Het glas barst maar het breekt niet.

Ik heb mijn zwarte schoenen aan. Die met een hak.

Mijn handtas. Enkel mijn handtas.

Daarin een boek van Faust.

En een brief.

leo Iemand heeft u verraden. Uw schuiladres verklapt.

rosa Ik verhuis elke twee dagen.

leo Ik had u nog zo gezegd dat je naar Zwitserland moest vertrekken.

Pak de laatste trein voor middernacht. Rosa, waarom zijt gij in Berlijn gebleven?

rosa Godverdomme. Leo. Ze staan mij en Karl aan te gapen. Die drie. Ze kunnen niet geloven wat hen overkwam. Ze weten niet wat doen. Ze lopen naar het café op de hoek. Ze bellen. Naar iemand. Hoog. Ik weet het niet: Het Ministerie? Ebert? Noske? Mijn kameraden van vroeger? Wie anders? Niemand belt terug. Tien minuten. Een half uur. Dan rijden ze gelijk zotten met Karl en mij naar Hotel Eden. Het hoofdkwartier van het Freikorps. Gescheurde rode wimpels aan de lantaarnpalen. Berlijn bij nacht is zo mogelijk nog onbereikbaarder dan bij dag.

een vriendin Houdt u vast, Rosa, houdt u vast!

leo Ze hebben Karl doodgeschoten. Hebt ge de hotelgasten niet horen joelen? Soldaten stampen met hun kolven op de grond. Hebt ge het bonzen niet gehoord? Hebt ge hem niet gesmoord horen roepen? Karl die anders nooit roept. Eén of andere soldaat heeft hem neergeslagen. En dan hebben ze hem neergeschoten. In de Tiergarten. 'Auf der Flucht erschossen.' Straks slaat hij u neer. Die soldaat. Hij wordt ervoor betaald. Het is zijn job. Hij neemt het ernstig.

even stil

rosa Is het allemaal om zeep? Klaartje, is het allemaal voor niets geweest? Leo? Ben ik al vergeten? Is er iemand die mij hoort? Hans...?

* * *

rosa Auw. Mijn hoofd doet pijn. Ik heb een klop gekregen op mijn hoofd. Mijn schedel kraakt. Mijn handtas blijft achter op de trappen van Hotel Eden. En één zwarte schoen. Die met een hak.

Nog veertig centimeter.

rosa *tegen zichzelf* Het bloed druipt van uw kin.

Laat mij het wegvegen.

Zo. Is het weg? Lieve Hans?

hans ...

rosa Leo, gij: kwelduivel! Bakkebaardman. Doe wat ik u zeg! Zet mijn laatste tekst op een miljoen pamfletten!

Orde heerst in Berlijn!

Noteer...

Leo?

leo ...

rosa Het is donker. Ik heb het koud.

15 januari 1919

Het sneeuwt. Echt!

Dertig centimeter.

Een legerjeep rijdt – traag – met lichten gedoofd langs het Landwehrkanal. Berlijn, Tiergarten. Overall bloemen. In het midden van de winter. Bloemen begraven in ijs. Het is stil. Al bij al geen slechte plek om te gaan. Bevers aan de ene kant en de wilde berggeit aan de andere. Nergens mensen op de straat.

Noteer!

Op pagina drie (rood) de eerste zin (tussen rode haken) schrappen; daarvoor in de plaats de zin, die daarnaast op een strook papier is

geschreven. Verder ook de voorlaatste zin op pagina zes (rood), tussen rode haken, eenvoudig schrappen.

En dan. In vet:

Ik was, ik ben en ik zal zijn!

Rechts van mij veegt er één de bloedspatten van zijn Luger en van de leren zitting van de open wagen en van zijn gezicht. Ze gaan er slecht af. Hij schoot van veel te dicht. Hij sprong langs achter op de wagen. Hij haalde de trekker over. Niets. Hij had zijn pistool niet ontgrendeld. Prutsers. Gedood worden door prutsers. Ook dat nog. Dan schoot hij nog een keer. Het wordt zwart. Dan nog een keer. Ge kunt niet zeker genoeg zijn. Straks komt 'Rode Rosa' terug uit de dood... boe...

Nee!

Laten we niet over mij spreken.

Bedelf Berlijn onder mijn woorden.

Bedelf de wereld ermee.

Daar is de brug. De bakstenen brug. Het water eronder.

Tien centimeter.

Twee mannen tillen mij uit de wagen. Een derde steekt een sigaret op. Bloed op de kasseien. Bloed op hun handen. Bloed drupt op het wateroppervlak. Bloed drupt over Duits!– over heel de wereld.

Ik moest het leven leven in het midden van de storm.

Nadrosjka Matka. Het spijt mij.

Het spijt mij niet. Ik moest.

Hier?

Zegt die met zijn helm.

Hier is goed. Zegt die met de sigaret. Gooi haar van de brug het water in.

Steek stenen in haar zakken. Zegt die eerste.

Het is te hoog zegt een andere. Help eens.

Gepruts.

Doe eens voort, ik wil nog iets gaan drinken om te vieren, zegt die één met de eeuwige sigaret in zijn bek.

Ben ik al dood?

Hier ben ik. Ik val.
Ik blijf vallen.

Voor altijd.

Ik val naar u, mein Lieber Hansschen, met de diepe zwarte ogen!

In het donker, in de kou glimlach ik naar het leven, alsof ik daarmee alles dat kwaad is in iets schoon kan keren.

Ik beeld mij in dat ik de wolken zie in de zwarte nacht.

geluid van een splash

epiloog

Rosa blaast een hommel leven in.

Ga toch veel naar buiten, de hemel is nu zo interessant en afwisselend met de jagende onrustige wolken. De nog naakte kalkgrond moet in deze telkens veranderende belichting mooi zijn. Kijk je goed naar alles voor mij?

,Rosa.

doek

nawoord

Op 15 januari 1919 wordt socialiste, pacifiste en doctor in de politieke wetenschappen Rosa Luxemburg in Berlijn vermoord door de opkomende rechtse stoottroepen. Als manke, Joodse, geïmmigreerde vrouw vocht ze voor haar ideeën in de turbulente tijden voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog. De kleine, scheve vrouw werkte zich op tot doctor, legde het vuur aan de schenen van de socialistische leiders zoals Lenin en Ebert en inspireerde menigtes met haar boodschap van vrede, socialisme en broederschap. Dat het haar vele jaren gevangenschap kostte, was een tol die ze bereid was te betalen. In de nadagen van de Spartacus-revolutie werd ze vermoord – met oogluikende goedkeuring van haar socialistische ‘broeders’ die op dat moment nog aan de macht waren. De moord op Rosa Luxemburg markeert een keerpunt in de moderne geschiedenis: niet de revolutie richting pacifistisch socialisme waarvoor ze vocht, maar wel de ommekeer naar het fascisme.

De brieven en politieke pamfletten van Rosa Luxemburg resoneren tot op vandaag. Haar woorden getuigen van haar unieke kleurrijkheid, oog voor detail, levensdrift en liefde voor mens en natuur. Wetende dat ze vele van haar mooiste brieven van achter de tralies schreef is een inspiratie in onze donkerste dagen. Ze getuigen ook van haar turbulent liefdesleven. Rosa was niet de vrouw om in een huisje aan de haard kinderen groot te brengen en de monden te voeden, ‘in de eerste plaats de nooit verzadigbare mond van de pater familias.’

De figuur van Rosa Luxemburg roept ook vandaag nog zowel bewondering op als diepe haat. Ze werd links en rechts gerecupereerd, als heldin of als duivelin. Dat Rosa Luxemburg er niet voor terugschrikt om ad ultimum op te roepen tot gewapend verzet, leverde haar de titel ‘Rote Rosa’ op. Al spreekt ze vaker en luider over pacifisme en geweldloos verzet. Tegelijk was ze geen heldin. Ze was spitant, venijnig en bij wijlen neerbuigend en betweterig. Ze kon niet aarden in een groep of partij. Haar onbuigbaar idealisme vervreemde haar steeds weer van wie dagelijks en pragmatisch naar oplossingen zocht. En al zijn veel van

haar ideologische stellingen ook vandaag nog inspirerend, toch logenstraft de geschiedenis tegelijk sommige van haar overtuigingen.

De figuur van Rosa Luxemburg, de historische context en natuurlijk haar eigen teksten, inspireerden ons om haar vandaag – iets meer dan 100 jaar na haar dood en op haar 150e verjaardag – terug tot leven te wekken en een nieuwe generatie met haar te laten kennis-maken. Dat Bertolt Brecht – die haar persoonlijk kende en een beklijvend grafdicht voor haar schreef – tot tweemaal toe aan een theatertekst over haar leven en strijd begon, maar geen van beide afwerkte, vormde een extra trigger.

De tekst ontstond via een theatrale schrijf-performance. Zes schrijfsters lieten zich zes uur opsluiten in een nagebouwde cel op de grote scène in CC De Spil in Roeselare. Vanuit hun cel reflecteerden ze met hun eigen woorden op de bronteksten van Rosa Luxemburg. Deze teksten vormden, samen met de originele schrijftuur van Rosa Luxemburg zelf het vertrekpunt voor dit script. De tekst is tegelijk een weerslag van haar bijzondere levenswandel en het historische draaipunt waar ze zich op bewoog en van haar bijzondere woorden.

„Rosa. werd oorspronkelijk gecreëerd als muziektheatervoorstelling met drie speelsters en met nieuwe muziek gecomponeerd door Peter Spaepen, uitgevoerd door een zeskoppig koor. De drie speelsters brachten alle drie teksten van Rosa en vertolkten in een soort carrousel alle andere personages. Uiteraard kan de tekst ook op andere manieren (als monoloog, met heel veel spelers, ...) gebracht worden.

Koen Boesman,
november 2020

aantekeningen

Bedrijf 1

p17-18 – *Hier ... een getal*: Deze speech is een constructie op basis van ‘Wat wil de Spartacusbond’, het essay ‘De Russische Revolutie’, flarden uit de Fechenheim-speech, ‘Unser Kampf um die Macht’ en nog andere toespraken.

p19 – *stormachtig ‘Bravo!’*: De tekst ‘stormachtig bravo’ staat ook als dusdanig in de neerslag van deze speech.

p19 – *Aan de brug*: In werkelijkheid aan de poort van de Citadel.

Bedrijf 3

p26 – *Lenin en Stalin*: Historisch zou het correcter zijn om over Lenin en Trotski te spreken, maar voor verstaanbaarheid voor een publiek vandaag verwijzen we toch naar Stalin, die op dat moment nog maar aan het opklimmen was in de rangen van de partij.

p28 – *Een zwarte kat*: De ‘echte’ Mimi was zwart en wit.

p62-63 – *De waanzin ... barbarij*: Uit het Junius-pamflet.

p63 – *Herr von Falkenhayn*: De Pruisische minister van oorlog Erich von Falkenhayn was mede-aanklager in haar proces in 1914.

Bedrijf 4

p77 – *Na vier jaar vijf maand en zeven dagen*: Dat is gerekend vanaf haar 2e aanklacht ipv van haar effectief opgesloten worden (18/2/1915).

p78 – *Het tijdperk ... verdienen*: Uit de speech die Karl Liebknecht uitsprak bij het uitroepen van de Vrije Socialistische Republiek Duitsland op 9 november 1918.

p79-80 – *Het spektakel ... oorlogstokers*: Uit het Junius-pamflet dat Rosa Luxemburg vanuit de gevangenis schreef onder het pseudoniem Junius.

p81 – *Orde ... zal zijn*: Uit de laatste tekst die Rosa Luxemburg heeft geschreven: ‘Order prevails in Berlin.’

p83 – *Auf der Flucht erschossen*: Karl Liebknecht is de eerste die met deze ‘uitvlucht’ is vermoord. Het zal later onder Hitler een veel gebruikte uitdrukking worden.

literatuur

Ik voel mij in de hele wereld thuis: Brieven – Rosa Luxemburg – Van Oorschot, 2020

The Letters of Rosa Luxemburg – Rosa Luxemburg – Verso Books, 2013

Writings of Rosa Luxemburg Reform or Revolution, the National Question, and Other Essays – Rosa Luxemburg – Red and Black Publishers, 2010

Red Rosa, A Graphic Biography of Rosa Luxemburg – Kate Evans – Verso Books, 2015

Rosa Luxemburg – Dana Mills – Reaktion Books, 2020

Het Tij Keren – Joke Hermsen – Prometheus, 2019

The Murder of Rosa Luxemburg – Klaus Gietinger – Verso Books, 2019

Ik was, ik ben en ik zal zijn – Wijnand van Teyl – Brave New Books, 2018

Rosa Luxemburg, An Intimate Portrait – Mathilde Jacob – Lawrence & Wishart, 2000

Politieke werken van Rosa Luxemburg op
<https://www.marxists.org/archive/luxemburg/>

Podcasts

BBC *In our time: Rosa Luxemburg* –
<https://www.bbc.co.uk/programmes/b08lfc77>

Re:Rosa met Joke Hermsen – <https://podcastluisteren.nl/ep/SLAAcast-Re-Rosa-Luxemburg-aflevering-1-Joke-Hermsen>

Het Spoor Terug: Een verdwenen lijk / De Moord op Rosa Luxemburg

,Rosa. ging bij TG Vagevuur in première op 2 februari 2021 in De Minardschouwburg in Gent

Spel	Iris Van Cauwenbergh Aline Goffin Elisabeth De Loore
Muziek	Brussels Experimental o.l.v. Floris Lammens
Concept, regie, montage Concept, compositie Scènografie	Koen Boesman Peter Spaepen Ief Spincemaille Dramaturgie Dana Mills
Kostuums Coaching	Jana Roos Johan Heldenbergh Sybrand Van der Werf

www.tgvagevuur.be

Gerealiseerd met de steun van Vlaanderen, Stad Gent, TAX Shelter, Creanbo, Brussels Office of Rosa-Luxemburg-Stiftung. Financed by the German Foreign Ministry.

Koen Boesman (Gent, 1979) studeerde klinische psychologie en vervolgens regie en docent-theater aan de toneelacademie van Maastricht. Na vijf jaar als theaterdocent werkzaam te zijn geweest werkt hij momenteel als freelance theatermaker bij o.a. TG Vagevuur, De Kopergieterij, De Waancel, Cie Tartaren en Aardvork. Boesman werkt met jongeren, volwassenen, bij amateurtheatergezelschappen en professionele groepen. Hij ontwikkelt nieuwe voorstellingen, schrijft, maar zet met evenveel plezier actuele versies van klassiekers uit het repertoire op de scène. Koen Boesman maakt deel uit van de vaste kern van TG Vagevuur en Aardvork.

www.koenboesman.be

Toneelwerk

,Rosa. – 2020

Henry – 2019

N9 – 2019

Ub-29 – montage – 2018

Franzerl – 2017

Cel – 2016

Imker – 2015

Vadermoord – 2013

Rob – 2012

De schrijvers die tekstmateriaal aanleverden:

Hanna Desmet (1994) studeerde in 2018 af aan het RITCS School of Arts in de richting Schrijven en staat regelmatig op poëziepodia zoals De Sprekende Ezel en Ballonnenvrees.

Dominique Collet (1975) volgde een opleiding als Germanist aan de Universiteit van Gent, en ging daarna naar de opleiding Drama aan het

KASK in Gent. Sindsdien speelt ze als freelance actrice bij verschillende theatergezelschappen, zoals NTGent, Bronks, Lazarus en Ontroerend Goed. Voor haar eigen gezelschap Tank! schrijft ze regelmatig teksten die vertrekken vanuit een historisch personage of een historische context.

Carmien Michels (1990) danst tussen pen en podium, tussen urban en klassiek. Ze studeerde Woordkunst aan het Koninklijk Conservatorium van Antwerpen. Ze organiseert, presenteert, performt, jureert en doceert en werkt samen met artiesten van alle slag. Ze schrijft romans en won het Nederlands en Europees Kampioenschap Poetry Slam en haalde brons op het Wereldkampioenschap in Parijs.

Lotte Lola Vermeer (1992) studeerde in 2017 af aan de opleiding Writing for Performance (HKU). Tijdens haar studie liep ze stage bij Orkater en VPRO Dorst, schreef onder andere stukken over kroketten en parallelle universa en richtte Het Pijpcollectief op, waarmee ze voorstellingen maakt, schrijft en speelt.

Mieke Versyp (1965) is schrijver en dramaturg. Ze was theater- en dansrecensent en daarnaast werkte ze als dramaturg bij o.a. de Kopergieterij en Studio Orka. In 2007 besloot ze zich toe te leggen op jeugdliteratuur. Haar eerste prentenboek *Linus*, met illustraties van Pieter Gaudesaboos en Sabien Clement, werd bekroond met een Boekenwelp, Gouden Uil en Boekenpluim.

Sien Volders (1983) studeerde kunstgeschiedenis en antropologie. Naast haar werk als redacteur en interieurvormgever schrijft ze. In 2017 werd ze opgemerkt met haar debuutroman *Noord*.